

Barbara Łabęcka

Ponad słowami

Program nauczania przedmiotu *język polski*
w liceum i technikum
(zgodny z nową podstawą programową
i obowiązujący od roku szkolnego 2012/2013)

Zakres podstawowy i rozszerzony

Nowa Era 2012

Spis treści

I. Charakterystyka programu nauczania	3
1. Założenia ogólne	3
2. Zgodność programu z podstawą programową kształcenia ogólnego	5
3. Warunki realizacji programu	5
II. Cele kształcenia i wychowania	6
III. Treści nauczania	8
IV. Procedury osiągania celów kształcenia	34
V. Zakładane osiągnięcia ucznia	39
VI. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia	48
VII. Materiały dydaktyczne	56
Załącznik	60

I. Charakterystyka programu nauczania

1. Założenia ogólne

Program *Ponad słowami* przeznaczony jest do nauczania *języka polskiego* w zakresie **podstawowym i rozszerzonym**. Opracowany został nie tylko zgodnie z wymogami **nowej podstawy programowej**, lecz także z uwzględnieniem najczęściej występujących problemów, z jakimi w procesie nauczania mają obecnie do czynienia poloniści. Opierając się na badaniach przeprowadzonych w latach 2010–2011 przez Wydawnictwo Nowa Era wśród nauczycieli języka polskiego z całej Polski, można stwierdzić, że w szkołach ponadgimnazjalnych obserwuje się wiele negatywnych tendencji. Za najbardziej utrudniające proces nauczania uznano pięć niżej wymienionych.

1. Uczniom mylą się twórcy epok dawniejszych ze współczesnymi, mają problemy z przyporządkowaniem poszczególnych autorów do właściwych epok.
2. Uczniowie nie potrafią wyobrazić sobie realiów minionych epok, wczuć się w ich klimat, pojąć konwencję okresu literackiego, przez co teksty tworzących wtedy pisarzy są dla nich często niezrozumiałe.
3. W klasie trzeciej uczniowie nie są w stanie opanować materiału przedmiotowego i umiejętności sprawdzanych w poszczególnych częściach arkusza egzaminacyjnego.
4. Uczniowie nie czytają lektur, nie są nimi zainteresowani, w związku z czym lekcje poświęcone dłuższym utworom stają się kłopotliwe.
5. Młodzi ludzie mają trudności z odwołaniem się do kontekstu ogólnokulturowego przy omawianiu utworów.

Ponadto nauczycielom zazwyczaj brakuje czasu na realizację programu, a obecnie przy zmniejszonej liczbie godzin sytuacja ta może się tylko pogorszyć.

Aby pomóc nauczycielom choć w części rozwiązać wyszczególnione wyżej problemy, przy opracowywaniu programu przyjęto następujące założenia:

- wprowadzenie uporządkowanego, chronologicznego wykładu historii literatury;
- zebranie w jednym miejscu twórczości najwybitniejszych pisarzy;
- wyraźne oddzielenie tekstów współczesnych nawiązujących do danej epoki od tekstów z epoki;

- uporządkowanie treści wprowadzenia do każdej epoki w ramach kontekstów: historycznego, filozoficznego i artystycznego;
- rozbudowanie kontekstu kulturowego z naciskiem na edukację filmową i teatralną oraz na umiejętność analizy dzieł sztuk plastycznych;
- wprowadzenie kompleksowych zestawów materiałów zawierających różne teksty kultury, w tym przede wszystkim multimedialnych (filmy, fragmenty spektakli, prezentacje), będących obudową danej lektury;
- uwzględnienie takich tekstów współczesnej kultury, które mogą zainteresować młodzież;
- kształcenie od pierwszej klasy kluczowych umiejętności maturalnych – czytania ze zrozumieniem, pisania własnego tekstu, formułowania wypowiedzi ustnej;
- ograniczenie propozycji lekturowych, przemyślana ich selekcja, dzięki której nauczyciel zdąży w każdej klasie omówić i powtórzyć poszczególne epoki.

Ważne miejsce w programie zajmuje nauka o języku. Rozkład materiału tej dziedziny pozwala skorelować każde zagadnienie z tekstami dotyczącymi danej epoki i funkcjonalnie je wykorzystać do ćwiczeń językowych. Ponadto w programie integralnie potraktowano sprawy języka, literatury, kultury i komunikacji międzyludzkiej, aby wszechstronnie przygotować ucznia do posługiwania się językiem w wielu sytuacjach społecznych oraz odbioru i konstruowania zróżnicowanych gatunkowo wypowiedzi.

Głównym celem autorki programu *Ponad słowami* jest wyposażenie ucznia w wiedzę i umiejętności, które nie tylko umożliwią mu pomyślne zdanie egzaminu maturalnego, lecz także pozwolą na aktywne uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym. Dlatego tradycję i kulturę polską pokazano na szerokim tle kultury europejskiej i światowej, przedstawiono powiązania między arcydziełami powstałymi w innych krajach z dokonaniem polskich twórców.

W ramach kształcenia umiejętności wnikliwego odbioru tekstów kultury duży nacisk położono w programie na takie ich zestawianie, aby uczeń mógł dostrzec wspólne cechy stylu oraz powiązania ideologiczno-treściowe między nimi. By mógł poznać konwencję epoki lub kierunku. Pokazano też, jak porównywać różnorodne teksty kultury, wyrabiać sobie na ich temat własne zdanie, poznać opinie innych, nauczyć się kultury dyskusji.

W programie procedury osiągania celów kształcenia i zakładane osiągnięcia uczniów napisane są – podobnie jak podstawa programowa – językiem wymagań. Dzięki temu nauczyciele mogą precyzyjnie określić efekty, jakie mają uzyskać.

Program przynosi ponadto nauczycielom klarowne i szczegółowe propozycje kryteriów oceny oraz metod sprawdzania osiągnięć ucznia pomagające sprawiedliwie i wszechstronnie ocenić jego wiedzę, umiejętności oraz aktywność i zaangażowanie na zajęciach.

2. Zgodność programu z podstawą programową kształcenia ogólnego

Program nauczania *Ponad słowami* jest zgodny z założeniami zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (DzU z 1 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17) oraz wytycznymi zamieszczonymi w Rozporządzeniu MEN z 8 czerwca 2009 r., nr 89, poz. 730).

Przeznaczony jest do nauczania przedmiotu *język polski* na IV etapie edukacyjnym (w liceum i technikum) w zakresie podstawowym oraz rozszerzonym. Realizację treści programowych ułatwią seria podręczników pod tym samym co program tytułem oraz dodatkowe materiały dydaktyczne.

3. Warunki realizacji programu

Program *Ponad słowami* stosuje się do ustaleń zawartych w ramowym planie nauczania, według których na naukę języka polskiego w liceum i technikum przewidzianych jest łącznie 360 godzin lekcyjnych w zakresie podstawowym i dodatkowych 240 godzin lekcyjnych w zakresie rozszerzonym, odpowiednio w trzyletnim i czteroletnim cyklu kształcenia. Uwzględnia również sytuację, gdy dyrekcja szkoły podejmie decyzję o przyznaniu dodatkowych godzin. W związku z tym nauczyciel może dostosować czas realizacji poszczególnych zagadnień, jak również kolejność ich omawiania do określonej liczby godzin lekcyjnych oraz poziomu danej klasy.

Istotnym warunkiem realizacji programu nauczania jest znajomość podstawy programowej dla gimnazjum ze względu na kluczowe założenie nowego rozporządzenia MEN, które podkreśla znaczenie spójności programowej III i IV etapu edukacji, w ramach większej niż do tej pory troski o zachowanie ciągłości kształcenia między kolejnymi etapami. Pozwoli to uniknąć powielania treści edukacyjnych i powtórnego

omawiania tych samych utworów (w załączniku do programu zamieszczono zestawienie lektur licealnych i gimnazjalnych w celu ułatwienia nauczycielowi orientacji w tym temacie).

Nauczyciel w szkole ponadgimnazjalnej odwołuje się więc do wiedzy i umiejętności, które uczeń zdobył na wcześniejszych etapach edukacyjnych, zwłaszcza na III. Na IV etapie ma wprowadzić ucznia w świat kultury wysokiej, nauczyć poważnej i kompetentnej, otwartej na różne sensy lektury tekstów, zwrócić uwagę na kulturę współczesną, popularną. Zadaniem nauczyciela jest też pokazanie, jak nowoczesne środki przekazu mogą ułatwić i uatrakcyjnić poznawanie tradycji.

Program nauczania *Ponad słowami* współgra z zadaniami, jakie zostały wyznaczone w podstawie programowej nauczycielowi języka polskiego na IV etapie edukacyjnym.

W zakresie podstawowym są to przede wszystkim:

- 1) stymulowanie i rozwijanie zainteresowań humanistycznych ucznia;*
- 2) wprowadzanie ucznia w świat różnych kręgów tradycji – polskiej, europejskiej, światowej;*
- 3) zapoznanie z najnowszymi tendencjami w kulturze współczesnej;*
- 4) nauczanie kompetentnej, wnikliwej lektury tekstu;*
- 5) inspirowanie refleksji o szczególnie istotnych problemach świata, człowieka, cywilizacji, kultury;*
- 6) pogłębianie świadomości językowej i komunikacyjnej ucznia;*
- 7) rozwijanie jego sprawności wypowiedzania się w złożonych formach;*
- 8) stymulowanie umiejętności samokształcenia ucznia.*

W zakresie rozszerzonym ponadto:

- 1) pogłębianie wiedzy ogólnokulturowej ucznia;*
- 2) inspirowanie ucznia do samodzielnego poszukiwania źródeł wiedzy;*
- 3) wspomaganie ucznia w rozwoju jego indywidualnej erudycji;*
- 4) doskonalenie umiejętności ucznia w tworzeniu złożonych wypowiedzi ustnych i pisemnych;*
- 5) wprowadzanie ucznia w świat pojęć z zakresu humanistyki.*

II. Cele kształcenia i wychowania

Podstawa programowa zakłada, że uczeń traktowany jest jako podmiot procesu nauczania i wychowania. W ciągu całej edukacji polonistycznej cele zasadnicze

są identyczne. Na każdym etapie kształcenia zostały jednak – ze względu na fazę rozwoju intelektualnego i emocjonalnego – opisane odrębnie. Na IV etapie uczeń jest uczestnikiem procesów komunikacyjnych i świadomym odbiorcą kultury. W kształtowaniu kompetencji wykorzystuje zdobyte wiadomości z zakresu wiedzy o języku, wiedzy o literaturze i wiedzy o kulturze.

Podstawa programowa do języka polskiego zawiera trzy zasadnicze wymagania ogólne:

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Uczeń rozumie teksty o skomplikowanej budowie; dostrzega sensory zawarte w strukturze głębokiej tekstu; rozpoznaje funkcje tekstu i środki językowe służące ich realizacji; ma świadomość kryteriów poprawności językowej.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Uczeń stosuje w analizie podstawowe pojęcia z zakresu poetyki; w interpretacji tekstu wykorzystuje wiedzę o kontekstach, w jakich może być on odczytywany, poznaje niezbędne dla lektury fakty z historii literatury i innych dziedzin humanistyki; odczytuje rozmaite sensory dzieła; dokonuje interpretacji porównawczej.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń buduje wypowiedzi o wyższym stopniu złożoności; stosuje w nich podstawowe zasady logiki i retoryki; ma świadomość własnej kompetencji językowej.

Cele ogólne pełnią funkcję kontrolną i regulującą realizację wymagań szczegółowych. Ich zadanie polega na wskazaniu nauczycielowi kierunku planowania dydaktycznego.

Cele kształcenia współgrają z ogólnymi celami wychowania, które na tym etapie można sprowadzić do następujących punktów. Uczeń:

- przyjmuje postawę szacunku dla podstawowych wartości kultury światowej, europejskiej i polskiej;
- ma poczucie przynależności do wspólnoty regionalnej, narodowej, europejskiej i ogólnoludzkiej;
- wykazuje szacunek dla drugiego człowieka, odmiennych postaw, poglądów i opinii;
- jest tolerancyjny wobec odmiennych kultur;

- wykazuje szacunek dla tradycji kultury i potrafi samodzielnie ocenić jej dorobek;
- dba o własny rozwój duchowy, społeczny, intelektualny;
- świadomie uczestniczy we współczesnym życiu kulturalnym;
- przejawia zdolność do oceny bieżących zjawisk kulturowych;
- akceptuje idee patriotyczne i demokratyczne;
- wykazuje prospołeczną postawę;
- potrafi współpracować z innymi, by realizować zadania przewidziane dla grupy.

III. Treści nauczania

W programie *Ponad słowami* materiał nauczania został tak uporządkowany, aby ułatwić uczniom przyswajanie wymaganych wiadomości i umiejętności. Dominuje w nim układ chronologiczny – podział na epoki, w obrębie których występują powtarzające się bloki: *O epoce, Teksty z epoki, Nauka o języku, Nawiązania, Ćwiczenie umiejętności*.

W tabeli poniżej zawarto treści nauczania i teksty kultury dla poszczególnych klas. Wśród tekstów wyróżniono te, które wskazuje podstawa programowa (przy czym często jest to jedynie nazwisko twórcy, a w tabeli wskazano również konkretny utwór), oraz propozycje autorskie. Pozycje oznaczonych czerwoną gwiazdką (*) nie można pominąć.

ZP – zakres podstawowy

ZR – zakres rozszerzony

KLASA 1

Bloki nauczania	Treści nauczania	Teksty kultury
STAROŻYTNOŚĆ		
O epoce (kontekst historyczny)	- nazwa i ramy czasowe epoki - charakterystyka kultur starożytnych - fundamenty kultury europejskiej	
Grecja i Rzym		
O epoce (kontekst filozoficzny i artystyczny)	- świat starożytnej Grecji - cywilizacja i kultura starożytnego Rzymu - życie codzienne w antyku - poglądy filozofów antycznych - kalokagatia jako ideał	Propozycje autorskie - tekst filozoficzny: Platon <i>Państwo</i> (fragmenty)

	<p>człowieczeństwa</p> <ul style="list-style-type: none"> - zasada złotego środka - główne cechy sztuki antycznej - antyczny kanon piękna - reprezentatywne dzieła sztuki starożytnej - powstanie i rozwój teatru 	<ul style="list-style-type: none"> - sztuki plastyczne, architektura, np. Myron <i>Dyskobol</i> (rzeźba)
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> - mity i ich funkcje - antyczne toposy - początki literatury antycznej - liryka grecka - cechy eposu homeryckiego - podstawowe zasady poetyki według Arystotelesa - budowa tragedii antycznej - konflikt i tragizm w dramacie antycznym - liryka rzymska - antyczne gatunki literackie 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - wybór mitów (np. <i>Narodziny świata, Orfeusz</i>) - Sofokles <i>Król Edyp</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Horacy <i>Do Leukonoe</i> <i>Wybudowałem pomnik</i> <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tyrtajos <i>Liryki</i> (wybór) - Safona <i>Liryki</i> (wybór) - Anakreont <i>Liryki</i> (wybór) - Homer <i>Iliada</i> (fragmenty) - Homer <i>Odyseja</i> (fragmenty) - Arystoteles <i>Poetyka</i> (fragmenty)
Nauka o języku	- retoryka	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>demokracja, miasto-państwo (polis)</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>arche, cynizm, epikureizm, eschatologia, idealizm, kalokagatia, materializm, monoteizm, politeizm, sacrum – profanum, sceptycyzm, sofistyka, stoicyzm, złoty środek</i> • sztuka i kultura: <i>akwedukt, architektoniczny porządek (dorycki, joński, koryncki), ceramika, dekorum, kanon piękna (proporcja, harmonia, umiar), kariatyda, klasycyzm, kolumna, kopuła, łuk, mimesis, mozaika, pinakoteka, polichromia</i> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>alegoria, anakreontyk, antropomorfizm, archetyp, bajka, dramat satyrowy, dytyramb, elegia, epos, exegi monumentum, fatum, gatunek literacki, heksametr, horacjanizm, hybris, hymn, ironia tragiczna, katastrofa, komedia, konflikt tragiczny, mit, mitologia, oda, pean, pieśń, poezja tyrzejska, porównanie homeryckie, rodzaj literacki (epika, liryka, dramat), sielanka (bukolika, ekloga, idylla), symbol, topos, tragedia (prolog, paradoksy, epejsodion, stasimon, exodos), tragizm, tren, trzy jedności, wina tragiczna</i> • nauka o języku: <i>argumentacja, chwyt erystyczny, dyskusja, manipulacja językowa, mowa ciała, perswazja, propaganda, retoryka, rozprawka, sentencja</i> 		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - motywy antyczne we współczesnych tekstach kultury - antyczny kanon piękna 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konstanty Ildefons Gałczyński

	a współczesna sztuka - funkcjonowanie antycznych toposów we współczesnej kulturze - kategorie estetyczne tragedii greckiej we współczesnych dziełach filmowych	<i>Tragiczny koniec mitologii</i> ZR - Zbigniew Herbert <i>Barbarzyńca w ogrodzie</i> (fragmenty) - Mieczysław Jastrun <i>Mit śródziemnomorski</i> (fragmenty) Propozycje autorskie - Igor Mitoraj <i>Ikaro Alato</i> (rzeźba) - Maria Pawlikowska-Jasnorzewska <i>Róże dla Safony</i> (fragmenty) - <i>Troja</i> , reż. Wolfgang Petersen (film) - <i>Grek Zorba</i> , reż. Michalis Kakojanis (film)
Ćwiczenie umiejętności	- czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna	- teksty antyczne i o tematyce antycznej
Biblia		
Teksty z epoki	- czas powstawania i konteksty kulturowe Biblii - toposy biblijne - symbolika i alegoryczność w tekstach biblijnych - budowa i części Biblii - przekłady Biblii - religie odwołujące się do Starego i Nowego Testamentu - funkcje Pisma Świętego - biblijne gatunki literackie	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP - Księga Hioba (fragmenty) - Księga Psalmów (wybór) - Pieśń nad Pieśniami (fragmenty) - Apokalipsa św. Jana (fragmenty) ZR - Księga Wyjścia (fragmenty) - Pierwszy list św. Jana Apostoła (fragment) Propozycje autorskie - Księga Rodzaju (fragmenty) - Ewangelia według św. Mateusza (fragmenty)
Nauka o języku	- style wypowiedzi - stylizacja	
TERMINY I POJĘCIA <ul style="list-style-type: none"> • Pismo Święte: <i>alegoria, apokalipsa, chrześcijaństwo, dekalog, dialektyzm, Ewangelia, hymn, judaizm, kanon, katolicyzm, kazanie, list, modlitwa, parodia, patriarcha, pieśń, prawosławie, prorok, protestantyzm, przypowieść (parabola), psalm, psalterz, symbol, teodycea, Tora, wers, werset</i> • nauka o języku: <i>styl artystyczny, styl wypowiedzi, style funkcjonalne (potoczny, urzędowy, naukowy, publicystyczny), stylistyka, stylizacja (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja), stylizacja biblijna</i> 		
Nawiązania	- motywy biblijne we współczesnych tekstach kultury - funkcjonowanie biblijnych toposów we współczesnej	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP - <i>Dekalog I</i> , reż. Krzysztof Kieślowski (film)

	<p>kulturze</p> <ul style="list-style-type: none"> - biblijne wartości moralne we współczesnym świecie 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zbigniew Herbert <i>Książka</i> - Harold S. Kushner <i>Co się naprawdę zdarzyło w ogrodzie Edenu?</i> (fragmenty) - Anna Achmatowa <i>Żona Lota</i> - Frédéric Beigbeder <i>Windows on the World</i> (fragmenty) - Jerzy Nowosielski, krucyfiks (malarstwo) - <i>Pasja</i>, reż. Mel Gibson (film)
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna 	<ul style="list-style-type: none"> - teksty biblijne i o tematyce biblijnej
ŚREDNIOWIECZE		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	<ul style="list-style-type: none"> - nazwa i ramy czasowe epoki - kultura Zachodu (Rzym) i Wschodu (Bizancjum) - dziedzictwo antyku i wpływy arabskie - teocentryzm i uniwersalizm jako fundamenty średniowiecznej kultury - życie codzienne w średniowieczu - poglądy średniowiecznych filozofów chrześcijańskich - główne cechy sztuki średniowiecznej - style epoki: romanizm, gotyk - reprezentatywne dzieła sztuki wieków średnich - anonimowość twórców - dramat i teatr w średniowieczu 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - teksty filozoficzne: Święty Augustyn <i>Wyznania</i> (fragmenty) Święty Tomasz <i>Summa teologiczna</i> (fragmenty) - sztuki plastyczne, architektura, np. Hans Memling <i>Sąd Ostateczny</i> (ołtarz)
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> - motywy literatury średniowiecznej - dewiza epoki: <i>Bogu duszę, władcy ciało, damie serce</i> - <i>memento mori</i>, czyli funkcja motywu śmierci w kulturze epoki - gatunki charakterystyczne dla literatury wieków średnich - parenetyczny charakter 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - *<i>Bogurodzica</i> - <i>Lament świętokrzyski</i> - <i>Dzieje Tristana i Izoldy</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dante Alighieri <i>Boska Komedia</i> (fragmenty) <p>Propozycje autorskie</p>

	<p>literatury średniowiecznej – wzorce osobowe epoki (idealizacja bohaterów)</p> <ul style="list-style-type: none"> - symbolika i alegoryzm w średniowiecznych tekstach kultury - relacja Bóg – człowiek w ujęciu średniowiecznym 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią</i> (fragmenty) - <i>Legenda o świętym Aleksym</i> (fragmenty) - Święty Franciszek z Asyżu <i>Pochwała stworzenia</i> - <i>Król Artur i rycerze Okrągłego Stołu</i> (fragment) - Gall Anonim <i>Kronika polska</i> (fragmenty) - François Villon <i>Wielki testament</i> (fragment)
Nauka o języku	<ul style="list-style-type: none"> - u źródeł języka polskiego - ślady dawnych procesów językowych 	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>feudalizm, schizma wschodnia, sztuki wyzwolone</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>asceza, augustynizm, chrześcijaństwo, dualizm, eschatologia, franciszkanizm, hierarchia, idealizacja, iluminacja, mistycyzm, scholastyka, teocentryzm, teologia, tomizm, uniwersalizm</i> • sztuka i kultura: <i>fresk, gotyk, iluminatorstwo, inicjał, malarstwo tablicowe (oltarzowe), mecenat, miniatura, pieta, psychomachia, romanizm, symultанизm, tryptyk, witraż</i> • motywy: <i>ars moriendi, deesis, Stabat Mater, taniec śmierci (danse macabre)</i> • ośrodki kultury: <i>Kraków, Paryż, Rzym</i> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>alegoria, anonimowość, antyteza, apostrofa, chanson de geste, dramat liturgiczny, epika rycerska, epos rycerski, etos, farsa, hagiografia (żywoty świętych), historiografia, intermedium, kazanie, komedia mięsopustna, kronika, lament, legenda hagiograficzna, liryka prowansalska, mirakl, misterium, moralitet, motywy antyczne, motywy biblijne, paralelizm, pareneza, pieśń religijna, poemat epicki, prekursor, przykład (exemplum), romans rycerski, rym (wewnętrzny, zewnętrzny), symbol, symultанизm, testament poetycki</i> • nauka o języku: <i>archaizm, dialekt, gwara, hiperbola, iloczas, język indoeuropejski, język praindoeuropejski, język prasłowiański, liczba podwójna, palatalizacja, przegłos polski</i> 		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - motywy i tradycje średniowieczne we współczesnych tekstach kultury - pojęcie świętości w średniowieczu i współcześnie - etos rycerski w kulturze współczesnej - obrazy śmierci w średniowieczu i we współczesnej kulturze – podobieństwa 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Umberto Eco <i>Imię róży</i> (fragmenty) <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kazimiera Iłakowiczówna <i>Opowieść małżonki świętego Aleksego</i> (fragmenty) <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zdzisław Beksiński, bez tytułu (malarstwo)

	i różnice	<ul style="list-style-type: none"> - Jerzy Besala <i>Stółek dla wesółka</i> (fragmenty) - Andrzej Sapkowski <i>Miecz przeznaczenia</i> (fragmenty) - <i>Monty Python i Święty Grall</i>, reż. Terry Gilliam, Terry Jones (film) - <i>Siódma pieczęć</i>, reż. Ingmar Bergman (film)
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna 	- teksty średniowieczne i o tematyce średniowiecznej
RENESANS		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	<ul style="list-style-type: none"> - nazwa i ramy czasowe epoki - przemiany cywilizacyjne jako efekt odkryć geograficznych i nowych wynalazków - główne prądy renesansu: humanizm i reformacja - złoty wiek w Polsce - życie codzienne w renesansie - człowiek miarą wszechrzeczy, czyli główne założenie filozofii renesansowej - główne cechy sztuki renesansu - styl renesansowy - reprezentatywne dzieła sztuki renesansowej - rozwój teatru w renesansie 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - teksty filozoficzne: Erazm z Rotterdamu <i>Pochwała głupoty</i> (fragmenty) Niccolò Machiavelli <i>Księżę</i> (fragmenty) <p>- sztuki plastyczne, architektura, np. Sandro Botticelli <i>Wiosna</i></p>
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> - renesansowe motywy i wątki - filozoficzna dewiza epoki: <i>człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce</i> - biografia artysty – model człowieka renesansu - gatunki literackie i konwencje odrodzenia - kazanie jako forma sztuki retorycznej - odwołania do kultury antycznej - władca, obywatel, państwo – prawa i obowiązki - nowe ujęcie etosu 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - *Jan Kochanowski <i>Pieśń XXV z Ksiąg wtórych</i> (<i>Czego chcesz od nas, Panie...</i>) <i>Pieśni</i> (wybór) <i>Pieśń o spustoszeniu Podola przez Tatarów</i> (fragmenty) <i>Pieśń świętojańska o sobótce</i> (fragmenty) <i>Fraszki</i> (wybór) <i>Treny</i> (wybór) <i>Psalm</i> (wybrany) - William Szekspir <i>Makbet</i> - Miguel de Cervantes <i>Przemysłny</i>

	<p>rycerskiego w kulturze szlacheckiej</p> <ul style="list-style-type: none"> - motyw arkadii i pochwała uroków wiejskiego życia - renesansowy model miłości - relacje Bóg – świat – człowiek w ujęciu renesansowym 	<p><i>szlachcic Don Kichote z La Manchy</i> (fragmenty)</p> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jan Kochanowski <i>Treny</i> (jako cykl poetycki) <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Andrzej Frycz Modrzewski <i>O poprawie Rzeczypospolitej</i> (fragmenty) - Piotr Skarga <i>Kazania sejmowe</i> (fragmenty) - Francesco Petrarca <i>Sonet 132</i> <i>Sonet 335</i> - Giovanni Boccaccio <i>Dekameron</i> (wybór)
Nauka o języku	- język utworu literackiego (style artystyczne)	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>Akademia Krakowska (Uniwersytet Jagielloński), ariańskie szkoły, odkrycia geograficzne, system heliocentryczny (kopernikański), wojny religijne, procesy czarownic</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>antropocentryzm, antydogmatyzm, cnota, dworzanin, ekumenizm, humanizm, indywidualizm, inkwizycja, kalwinizm, luteranizm, machiawelizm, nietolerancja, powrót do źródeł (ad fontes), protestantyzm, racjonalizm, reformacja, tolerancja, utopia</i> • sztuka i kultura: <i>akt, alegoria, antyczny kanon piękna, antyk, arkada, arkadia, dydaktyzm, harmonia, iluzjonizm, klasycyzm renesansowy, komedia dell'arte, manieryzm, mecenas, miasto idealne, motywy mitologiczne, pejzaż, perspektywa, portret, teatr dworski, teatr elżbietański, teatr publiczny</i> • ośrodki kultury: <i>Florencja, Kraków, Londyn, Mediolan, Padwa, Paryż, Rzym</i> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>alegoria, anakreontyk, antropocentryzm, antyk, arkadia, dramat elżbietański, dydaktyzm, ekumenizm, erotyk, esej, fraszka, harmonia, horacjanizm, humanizm, hymn, indywidualizm, kazanie, klasycyzm renesansowy, literatura dworska, literatura parenetyczna, mecenas, motywy biblijne, motywy mitologiczne, nowela, parodia, petrarkizm, pieśń, Plejada, poeta doctus (poeta uczony), psalm, psalterz, puenta, romans rycerski, sielanka, sonet, tragedia, tren, utopia, wiersz biały (bezrymowy), wiersz sylabiczny, zwierciadło</i> • nauka o języku: <i>epitet, funkcja poetycka, rodzaje i gatunki literackie, komunikacja literacka, konwencja gatunkowa, konwencja literacka, kreacja językowa, literatura piękna, metaforyka, onomatopeja, parafraza, parodia, pastisz, podmiot liryczny, porównanie, rym, rytm, styl, utwór literacki</i> 		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - motywy i tradycje renesansowe we współczesnych tekstach kultury - szekspirowskie inspiracje we współczesnej kulturze 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ferdynand Bruckner <i>Elżbieta królowa Anglii</i>, reż. Laco Adamik (spektakl teatralny)

	- renesansowa radość życia we współczesności	- Władysław Broniewski *** [<i>Anka! to już trzy i pół roku...</i>] Propozycje autorskie - Jean Delumeau <i>Cywilizacja Odrodzenia</i> (fragmenty) - Andy Warhol <i>Mona Lisa</i> (malarstwo) - Terry Pratchett <i>Trzy wiedźmy</i> (fragmenty) - <i>Romeo i Julia</i> , reż. Baz Luhrmann (film) - <i>Królowa Margot</i> , reż. Patrice Chéreau (film)
Ćwiczenie umiejętności	- czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna	- teksty renesansowe i o tematyce renesansowej
BAROK		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	- nazwa i ramy czasowe epoki - fundamenty barokowej kultury: absolutyzm i kontrreformacja - czas wojen i konfliktów religijnych - nurt dworski i sarmacki w polskim baroku - życie codzienne w baroku - człowiek wobec nieskończoności, czyli filozofia w okresie baroku - główne cechy sztuki baroku - styl barokowy - reprezentatywne dzieła sztuki baroku - rozwój dramatu i teatru w baroku (opera)	Propozycje autorskie - teksty filozoficzne: Blaise Pascal <i>Myśli</i> (fragmenty) Kartezjusz <i>Rozprawa o metodzie</i> (fragmenty) - sztuki plastyczne, architektura, np. Giovanni Lorenzo Bernini <i>Ekstaza św. Teresy</i> (rzeźba)
Teksty z epoki	- manieryzm jako wstęp do baroku - barokowe motywy i wątki - niepokoje człowieka baroku – marność, śmierć, przemijanie - poszukiwanie nowych form w literaturze - dominacja formy nad treścią w sztuce barokowej - gatunki charakterystyczne	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP - Mikołaj Sęp Szarzyński <i>Sonet III</i> <i>Sonet V</i> - Jan Chryzostom Pasek <i>Pamiętniki</i> (fragmenty) ZR - Daniel Naborowski <i>Krótkość żywota</i> <i>Na oczy królowny angielskiej</i>

	dla literatury baroku - estetyka brzydoty - angielscy metafizycy - klasycyzm we Francji - cechy szlacheckiej kultury sarmatyzmu - miłość w literaturze baroku	- Jan Andrzej Morsztyn <i>Do trupa</i> <i>Niestatek</i> Propozycje autorskie - Wacław Potocki <i>Zbytki polskie</i> - John Donne <i>Pchła</i>
Nauka o języku	- środki artystycznego wyrazu i ich funkcje	
TERMINY I POJĘCIA <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>absolutyzm, kontrreformacja, ksenofobia, luteranizm, sarmatyzm, szkolnictwo jezuickie, teatr szkolny</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>absolutyzm, kontrreformacja, nietolerancja, panteizm, przedmurze chrześcijaństwa (idea), spirytualizm</i> • sztuka i kultura: <i>arkadia, dekoracyjność, dydaktyzm, dysharmonia, ekspresja, iluzjonizm, klasycyzm barokowy, komedia dell'arte, kontrast, mecenas, motywy antyczne, motywy biblijne, motywy mitologiczne, opera, portret trumienny, rokoko, sarmatyzm, teatr dworski, teatr szekspirowski, teatr szkolny</i> • ośrodki kultury: <i>Kraków, Madryt, Paryż, Rzym, Warszawa, Wenecja, Wersal</i> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>alegoria, anafora, antyk, antyteza, arkadia, dekoracyjność, dramat szekspirowski, dworzanin, dydaktyzm, dysharmonia, ekspresja, erotyk, inwersja, kazanie, klasycyzm barokowy, komedia, komedia dell'arte, koncept, kontrast, makaronizm, marinizm, mecenas, motywy biblijne, motywy mitologiczne, motywy wanitatywne (marności życia), niepokój metafizyczny, nowela, pamiętnik, panegiryk, paradoks, poezja metafizyczna, przerzutnia, puenta, rokoko, sarmatyzm, sonet, sylwa, szatan, szlachcic ziemianin, teatr dworski, teatr szkolny, tragedia, tren</i> • nauka o języku: <i>alegoria, anafora, animizacja, apostrofa, archaizm, dialektyzm, epitet, eufemizm, instrumentacja głoskowa, inwersja, ironia, kalka, metonimia, oksymoron, onomatopeja, paradoks, parafraza, paralelizm składniowy, parodia, pastisz, personifikacja, peryfraza, porównanie, przenośnia (metafora), pytanie retoryczne, rym, rytm, słowa kluczowe, symbol, trop</i> 		
Nawiązania	- motywy i tradycje barokowe we współczesnych tekstach kultury - spadek po sarmatyzmie we współczesnej kulturze polskiej - estetyka brzydoty wczoraj i dziś - barokowe teksty kultury jako temat dla reżyserów filmowych - hiperbolizacja barokowa we współczesnej sztuce - barokowa zabawa formą jako inspiracja współczesnych działań	Teksty wskazane w podstawie programowej ZR - Jarosław Marek Rymkiewicz <i>Róża</i> Propozycje autorskie - Witold Gombrowicz <i>Transatlantyk</i> (fragmenty) - Jorge Luis Borges <i>Kula Pascala</i> (fragmenty) - Fernando Botero <i>Kobieta Rubensa</i> (malarstwo) - <i>Vatel</i> , reż. Roland Joffé (film) - <i>Dziewczyna z perłą</i> , reż. Peter Webber (film)

	artystycznych	
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna 	- teksty barokowe i o tematyce barokowej
OŚWIECENIE		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	<ul style="list-style-type: none"> - nazwa i ramy czasowe epoki - cechy charakterystyczne wieku rozumu - doba wynalazków - narodziny nowoczesnego społeczeństwa - oświecenie w Polsce - rozwój szkolnictwa i czasopiśmiennictwa - początki gatunków publicystycznych - życie codzienne w oświeceniu - racjonalizm i empiryzm w filozofii oświeceniowej - główne cechy sztuki okresu oświecenia - style epoki: rokoko, klasycyzm, sentymentalizm - reprezentatywne dzieła sztuki wieku oświecenia - rozkwit teatru w oświeceniu (pierwszy teatr publiczny) 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - teksty filozoficzne: Wolter <i>Traktat o tolerancji</i> (fragmenty) John Locke <i>Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego</i> (fragmenty) - sztuki plastyczne, architektura, np. Jacques-Louis David <i>Portret małżonków Lavoisier</i> (malarstwo)
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> - powrót do klasycznych ideałów - naprawianie świata – zuchwałe rzemiosło - dydaktyczna dewiza epoki: <i>bawiąc, uczyć</i> - biografia oświeceniowego artysty - świat w satyrycznym ujęciu - powiastka filozoficzna, czyli głębokie treści w prostej formie - od rozumu do serca, czyli utwory sentymentalne - narodziny nowoczesnej powieści - gatunki charakterystyczne dla literatury oświecenia 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ignacy Krasicki <i>Świat zepsuty</i> (fragmenty) <i>Monachomachia</i> (fragmenty) <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ignacy Krasicki <i>Bajki</i> (wybór) - Franciszek Karpiński <i>Laura i Filon</i> (fragmenty) - Józef Wybicki <i>Pieśń Legionów Polskich we Włoszech</i> - Jan Potocki <i>Rękopis znaleziony w Saragossie</i> (fragmenty) - Denis Diderot <i>Kubuś Fatalista i jego pan</i> (fragmenty) - Jonathan Swift <i>Podróże Guliwera</i> (fragmenty)
Nauka o języku	- poprawność wypowiedzi	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata:** biblioteki publiczne, czasopiśmiennictwo, encyklopedie i słowniki, Komisja Edukacji Narodowej, Konstytucja 3 maja, Legiony polskie (Legiony Dąbrowskiego), obiady czwartkowe, obóz reform, Powszechna deklaracja praw człowieka i obywatela, rozbiory, Sejm Czteroletni, Szkoła Rycerska, Teatr Narodowy, teatr szkolny, Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych, Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wielka encyklopedia francuska, Wielka Rewolucja Francuska, wolnomularstwo (masoneria)
- **filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna:** absolutyzm, absolutyzm oświecony, ateizm, deizm, empiryzm, konstytucja, libertynizm, materializm, optymizm poznawczy, postęp, powrót do natury, prawa człowieka, prawo naturalne, racjonalizm, religia naturalna, rozum, tabula rasa, tolerancja, trójpodział władz, umowa społeczna, utopia, utylitaryzm, wolterianizm
- **sztuka i kultura:** antyk, arkada, arkadia, dydaktyzm, harmonia, iluzjonizm, klasycy wiedeńscy, klasycyzm, klasycyzm stanisławowski, mecenat, motywy mitologiczne, ogród angielski, ogród francuski, opera, perspektywa, powrót do natury, rokoko, salon, sentymentalizm, teatr dworski, teatr szkolny
- **czasopisma kulturalne:** „Gazeta Narodowa i Obca”, „Monitor”, „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”
- **ośrodki kultury:** Londyn, Paryż, Puławy, Warszawa, Wilno
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** alegoria, antyczny kanon piękna, antyk, arkadia, bajka, cudzoziemszczyzna, czasopiśmiennictwo, czułość (czucie), deizm, drama, dydaktyzm, elegia, epos, erotyk, harmonia, hymn, imaginacja, kalendarze, klasycyzm, klasycyzm stanisławowski, komedia, libertynizm, mecenat, moral, motywy mitologiczne, naśladowanie natury, obiady czwartkowe, oda, optymizm poznawczy, orientalizm, pamflet polityczny, poemat heroikomiczny, poemat opisowy, poetyka normatywna, powiastka filozoficzna, powieść, powrót do natury, publicystyka polityczna, puenta, rokoko, romans, rozum, salon, satyra, sentymentalizm, sielanka, tragedia, utopia
- **nauka o języku:** anakolut, barbaryzm, błąd językowy, czystość języka, edukacja językowa, estetyka słowa, etykieta językowa, innowacja językowa, interpunkcja, kalka językowa, kompetencja językowa, kompozycja wypowiedzi, kryteria poprawności środków językowych, kultura języka polskiego, moda językowa, norma językowa, norma użytkowa, norma wzorcowa, ortografia, poprawność językowa, poradniki językowe, puryzm językowy, Rada Języka Polskiego, spójność wypowiedzi, sprawność językowa (stosowność językowa), szablon językowy, świadomość językowa, tradycja językowa, uzus językowy

Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - motywy i wątki oświeceniowe we współczesnych tekstach kultury - klasycyzm oświeceniowy a klasycyzm współczesny - bajka – gatunek wciąż żywy - sentymentalne tendencje we współczesnej kulturze - wiek oświecenia jako inspiracja dla twórców filmowych 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zbigniew Herbert <i>Wilki i owieczki</i> - Czesław Miłosz <i>Żegnajcie wyspy</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leszek Kołakowski <i>Jak szukaliśmy Lailonii</i> (fragmenty) - Maria Pawlikowska-Jasnorzewska <i>Laura i Filon</i> <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - René Magritte <i>Perspektywa:</i>
------------	--	--

		„ <i>Madame Récamier</i> ” Davida (malarstwo) - <i>Cast away – poza światem</i> , reż. Robert Zemeckis (film) - <i>Amadeusz</i> , reż. Miloš Forman (film)
Ćwiczenie umiejętności	- czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna	- teksty oświeceniowe i o tematyce oświeceniowej
stała lektura gazety codziennej, tygodnika opinii, miesięcznika i kwartalnika		

KLASA 2

ROMANTYZM		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	- nazwa i ramy czasowe epoki - od sentymentalizmu do preromantyzmu (okres „burzy i naporu”) - konflikt pokoleń – wiek buntu i rewolucji - <i>za wolność naszą i waszą</i> - przemiany społeczne i polityczne w Europie - legenda napoleońska - zabory ziem polskich - powstanie listopadowe i Wielka Emigracja - powstanie styczniowe - życie codzienne w romantyzmie - idealistyczna filozofia romantyczna - historiozofia romantyczna - główne cechy sztuki epoki - style epoki: romantyzm, neoromanizm, neogotyck, eklektyzm - reprezentatywne dzieła sztuki romantyzmu - rozwój dramatu i teatru w romantyzmie (wpływ twórczości Szekspira)	Propozycje autorskie - teksty filozoficzne: Georg Wilhelm Friedrich Hegel <i>Wykłady z filozofii dziejów</i> (fragmenty) Maurycy Mochnacki <i>O literaturze polskiej w wieku XIX</i> (fragmenty) - sztuki plastyczne, architektura, np. Eugène Delacroix <i>Wolność wiodąca lud na barykady</i> (malarstwo)
Teksty z epoki	- powstanie listopadowe jako przeżycie pokoleniowe dla romantyków - fascynacja średniowieczem - fantastyka i groza w sztuce	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP - Adam Mickiewicz <i>Romantyczność</i>

	<p>romantyzmu</p> <ul style="list-style-type: none"> - przenikanie się świata fantastycznego z realnym - ludowość i orientalizm - motyw winy i kary w literaturze - obraz nieszczęśliwego kochanka - romantyczni bohaterowie literaccy: szaleńcy, obłąkani, samobójcy - dewizy epoki: <i>miej serce i patrzaj w serce; sięgaj, gdzie wzrok nie sięga; łam, czego rozum nie złamie</i> - romantyczny indywidualizm - wena twórcza, natchnienie, geniusz artystyczny - biografia romantycznego artysty - poeta wieszcz - pielgrzym, wędrowiec, tułacz - martyrologia narodu polskiego - prometeizm, mesjanizm - miłość romantyczna w ujęciu komediowym - dawne gatunki literackie wykorzystywane przez romantyków i nowe: dramat romantyczny, powieść poetycka, poemat dygresyjny - budowa dramatu romantycznego - rola przyrody i pejzaż romantyczny w tekstach kultury 	<p><i>Sonety</i> <i>Liryki lozańskie</i> <i>*Dziady cz. III</i> <i>Dziady cz. IV</i> <i>*Pan Tadeusz</i> <i>Liryki lozańskie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Juliusz Słowacki <i>Hymn (Smutno mi, Boże...)</i> <i>Grób Agamemnona</i> - Cyprian Norwid <i>Fortepian Szopena</i> <i>Bema pamięci żałobny rapsod</i> <i>W Weronie</i> <i>*** Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Juliusz Słowacki <i>Kordian</i> - Zygmunt Krasiński <i>Nie-Boska Komedia</i> - Johann Wolfgang Goethe <i>Faust</i> (fragmenty) - Friedrich Schiller <i>Do radości</i> <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Adam Mickiewicz <i>Konrad Wallenrod</i> (fragmenty) - Mary Shelley <i>Frankenstein, czyli nowy Prometeusz</i> (fragmenty)
Nauka o języku	- język – podstawowy środek komunikacji	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>Belwederczycy, cenzura, martyrologia, Napoleon (mit), ojczyzna, patriotyzm, powstanie listopadowe, powstanie styczniowe, przyjaciele Moskale, rzeź galicyjska, spisek (spiskowiec), Sybir, tajne stowarzyszenia, Towarzystwo Patriotyczne, Wielka Emigracja, Wielka Rewolucja Francuska, Wiosna Ludów, zabór (austriacki, pruski, rosyjski), zsyłka</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>ból istnienia (ból świata), braterstwo ludów, filozofia czynu, heglizm, historiozofia, idealizm,</i> 		

<p><i>irracjonalizm, metafizyka, natura (księga natury), panteizm, racjonalizm, spirytualizm, teodycea, towianizm, wolność</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • sztuka i kultura: <i>biedermeier, egzotyka, fantastyka, gotycyzm, groza i niesamowitość (horror), idealizacja, natura, neogotyck, oniryzm, orientalizm (Orient), pejzaż romantyczny, psychomachia, synkretyzm, synteza sztuk, twórczy chaos, wizjonerstwo, wyobrażenia (imaginacja, fantazja)</i> • ośrodki kultury: <i>Lwów, Paryż, Warszawa, Wilno, Weimar</i> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>alegoria, antynomia, autoironia, bajka, ballada, ból istnienia (ból świata), bunt, bajronizm, cenzura, dramat romantyczny, dygresja, egzotyka, elipsa, emigracja, epistolografia, epopeja, etos walki, forma otwarta, fragmentaryczność, gawęda szlachecka, geniusz, gotycyzm, groteska, groza i niesamowitość (horror), idealizacja, improwizacja, indywidualizm, ironia romantyczna, irracjonalizm, język ezopowy, klasycyzm, komedia, komizm, liryka (maski, roli), list, ludowość, mała ojczyzna, martyrologia, mesjanizm, miłość romantyczna, mimesis, mistycyzm, mit, motywy antyczne, motywy biblijne, motywy średniowieczne, nacjonalizm, narcyzm, naród (duch narodu), nastrojowość, natchnienie, natura, neogotyck, obłąd (szaleństwo), oda, ojczyzna, oniryzm, orientalizm (Orient), osjanizm, patos, pejzaż romantyczny, pieśń, poemat, poezja ruin, poezja tyrtejska, powieść (epistolarna, gotycka, historyczna, poetycka), preromantyzm, profetyzm, prometeizm, psychomachia, romans, sacrum – profanum, samobójstwo, sarmatyzm, scottyzm, sensualizm, sentymentalizm, sonet, spirytualizm, spiskowiec, Sturm Und Drang (okres „burzy i naporu”), stylizacja, symbol, synkretyzm, synteza sztuk, szatan, szekspiryzm, testament poetycki, topos, towianizm, tradycja, tragizm, tułacz (pielgrzym, wędrowiec), twórczy chaos, tyrania, wajdelota, walenrodyzm, wampir, werteryzm, wieszcz, winkelriedyzm, wizjonerstwo, wolność, wyobrażenia (imaginacja, fantazja), zaświaty</i> • nauka o języku: <i>akt komunikacji, akt mowy, desygnat, funkcja wypowiedzi, gramatyka, idiom, intencja komunikacyjna wypowiedzi, język, językoznawstwo (lingwistyka), kod językowy, kompetencja komunikacyjna, komunikat językowy, kontekst, nadawca, odbiorca, rozumienie wypowiedzi, skuteczność komunikacji, tabu językowe, wypowiedź, wyraz, znak</i> 		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - romantyczne motywy w sztuce późniejszych epok - patriotyzm kłęski – spadek po romantyzmie - idee romantyczne – anachroniczne, czy wciąż żywe - romantyczna metafizyka zamieniona w horror, czyli inspiracje epoką we współczesnym filmie 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Marcin Świetlicki <i>Jeszcze jeden</i> - Maria Janion <i>Do Europy – tak, ale razem z naszymi umarłymi</i> (fragmenty) <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Krzysztof Rutkowski <i>Braterstwo albo śmierć</i> (fragmenty) - Jerzy Duda-Grac <i>Szumiąca. Trio fortepianowe g-moll op. 8 z cyklu Chopinowi</i> (malarstwo) - Tomasz Różycki <i>12 stacji</i> (fragmenty) - <i>Buntownik bez powodu,</i>

		reż. Nicholas Ray (film) - <i>Nosferatu wampir</i> , reż. Werner Herzog (film)
Ćwiczenie umiejętności	- czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna	- teksty romantyczne i o tematyce romantycznej
POZYTYWIZM		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	- nazwa i ramy czasowe epoki - wiek pary i elektryczności - uprzemysłowienie i urbanizacja - główne idee pozytywizmu (scjentyzm, utylitaryzm, ewolucjonizm, organicyzm, agnostycyzm) - emancypacja i asymilacja mniejszości - pozytywizm warszawski - walka z rusyfikacją i germanizacją - rola prasy - omijanie cenzury - kształtowanie się polskiej inteligencji - życie codzienne w pozytywizmie - filozofia pozytywistyczna - główne cechy sztuki doby pozytywizmu - style epoki: realizm, akademizm, historyzm, eklektyzm - reprezentatywne dzieła sztuki pozytywistycznej - rozwój teatru w pozytywizmie	Propozycje autorskie - teksty filozoficzne: John Stuart Mill <i>Co to jest utylitaryzm?</i> (fragmenty) - sztuki plastyczne, architektura, np. Jean-François Millet <i>Anioł Pański</i> (malarstwo)
Teksty z epoki	- realizacja głównych haseł pozytywizmu w literaturze: praca organiczna, praca u podstaw, emancypacja kobiet i asymilacja mniejszości, solidaryzm społeczny - spór między <i>starymi</i> a <i>młodymi</i> - heroizm walki a heroizm pracy - gatunki charakterystyczne dla literatury epoki	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP - *Bolesław Prus <i>Lalka</i> - Fiodor Dostojewski <i>Zbrodnia i kara</i> ZR - Honoré de Balzac <i>Ojciec Goriot</i> Propozycje autorskie - Eliza Orzeszkowa <i>Kilka słów o kobietach</i> (fragmenty)

	<ul style="list-style-type: none"> - bujny rozwój powieści realistycznej - rozwój gatunków publicystycznych - literacki obraz społeczeństwa jako organizmu - pierwszoplanowi bohaterowie pozytywizmu: człowiek pracy, emancypująca się kobieta, „wysadzony z siodła” - obraz kapitalistycznego wyzysku w literaturze - obrazy dawnej chwały „ku pokrzepieniu serc” 	<p><i>Marta</i> (fragmenty)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Adam Asnyk <i>Do młodych</i> <i>Jednego serca!</i> - Maria Konopnicka <i>Mendel Gdański</i> (fragmenty) <i>Wojna</i> (cykl <i>Z teki Artura Grottgera</i>) - Bolesław Prus <i>Kroniki tygodniowe</i> (fragmenty)
Nauka o języku	- odmiany języka polskiego	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>asymilacja, cenzura, emancypacja, era Apuchtina, etos (inteligentki, pracy, walki), filantropia, germanizacja, inteligencja (warstwa społeczna), kapitalizm, Kulturkampf, marksizm, mieszczaństwo, noc paskiewiczowska, organicyzm, powstanie styczniowe, praca organiczna, praca u podstaw, rusyfikacja, socjalizm, socjologia, Stańczyk (Teki Stańczyka), „starzy” i „młodzi”, Syberia, Szkoła Główna, uwłaszczenie, walka o byt, Wystawa Światowa, zabór (austriacki, pruski, rosyjski)</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>agnostycyzm, darwinizm, determinizm, empiryzm, ewolucjonizm, filantropia, organicyzm, racjonalizm, scjentyzm, utilitaryzm</i> • sztuka i kultura: <i>akademizm, eklektyzm, historyzm, impresjonizm, malarstwo historyczne, naturalizm, realizm, sztuka tendencyjna (sztuka z tezą)</i> • czasopisma kulturalne: <i>„Kurier Warszawski”, „Przegląd Tygodniowy”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Wędrowiec”</i> • ośrodki kultury: <i>Kraków, Londyn, Paryż, Warszawa</i> • media: <i>dagerotyp</i> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>asymilacja, dramat mieszczański, emancypacja, felieton, język ezopowy, kronika tygodniowa, krytyka literacka, list z podróży, lud, naturalizm, nowela, obrazek, opowiadanie, organicyzm, powieść (historyczna, naturalistyczna, polifoniczna, realistyczna, tendencyjna), praca organiczna, praca u podstaw, publicystyka, realizm, recenzja, reportaż, sonet, symbol</i> • nauka o języku: <i>dialekt, dialektyzm, gramatyka, gwara, język literacki, język narodowy, język ogólny, język zawodowy, mazurzenie, odmiana nieoficjalna, odmiana oficjalna, odmiana pisana, odmiana ustna, odmiany środowiskowe, odmiany terytorialne, slang, zasięg języka, żargon</i> 		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - motywy pozytywistyczne w dzisiejszym świecie - inteligent w pozytywizmie a inteligent we współczesnej Polsce 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stefan Chwin <i>Wiedeńska miłość Stacha W.</i> (fragment)

	<ul style="list-style-type: none"> - emancypantki a feministki - kapitalizm pozytywistyczny a współczesny 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Andrzej Waligórski <i>Rycerzy trzech</i> (fragment) - Michał Witkowski <i>Postinteligent</i> (fragmenty) - Kinga Dunin <i>Kobieta w życiu publicznym (Kobieta publiczna)</i> (fragmenty) - Burdż Chalifa w Dubaju (architektura) - <i>Faraon</i>, reż. Jerzy Kawalerowicz (film) - <i>Dług</i>, reż. Krzysztof Krauze (film)
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna 	<ul style="list-style-type: none"> - teksty pozytywistyczne i o tematyce pozytywistycznej
MŁODA POLSKA		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	<ul style="list-style-type: none"> - nazwy i ramy czasowe epoki - przełom antypozytywistyczny - młodopolskie rozterki i dekadencjne nastroje - Galicja – centrum Młodej Polski - życie codzienne na przełomie wieków - zmiana hierarchii wartości, czyli filozofia przełomu wieków XIX i XX - główne cechy sztuki modernistycznej - różnorodność kierunków i nurtów w sztuce epoki: naturalizm, impresjonizm, symbolizm, ekspresjonizm, secesja - reprezentatywne dzieła sztuki przełomu XIX i XX w. - rozkwit teatru (Wielka Reforma Teatralna) 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - teksty filozoficzne: Arthur Schopenhauer <i>Świat jako wola i wyobrażenie</i> (fragmenty) Friedrich Nietzsche <i>Poza dobrem i złem</i> (fragmenty) - sztuki plastyczne, architektura, np. Jacek Malczewski <i>Melancholia</i>
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> - różnorodność motywów i wątków w sztuce epoki - schyłkowość i dekadentyzm jako postawy twórców epoki 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kazimierz Przerwa-Tetmajer <i>Koniec wieku XIX</i>

	<ul style="list-style-type: none"> - rola cyganerii artystycznej - psychizacja krajobrazu w literaturze - rola symbolu w sztuce - fascynacja ludowością – chłopomania - zauroczenia Tatrami i folklorem góralskim - rola kabaretu literackiego - subiektywizacja artystycznej wizji świata - artysta kontra filister - <i>A to Polska właśnie</i>, czyli obraz społeczeństwa polskiego w <i>Weselu</i> - gatunki charakterystyczne dla literatury przełomu XIX i XX w. - przemiany w prozie modernistycznej 	<p><i>Melodia mgieł nocnych</i> <i>Eviva l'arte</i> <i>Lubię, kiedy kobieta...</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Leopold Staff <i>Deszcz jesienny</i> <i>Kowal</i> <i>Przedśpiew</i> - Jan Kasprowicz <i>Krzak dzikiej róży</i> <i>Dies irae</i> (fragmenty) <i>Księga ubogich</i> (wybór) - *Stanisław Wyspiański <i>Wesele</i> - Władysław Reymont <i>Chłopi</i>, t. 1: <i>Jesień</i> - Joseph Conrad <i>Jądro ciemności</i> <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stanisław Przybyszewski <i>Confiteor</i> (fragmenty) - Tadeusz Boy-Żeleński <i>Słówka</i> (fragmenty) - Arthur Rimbaud <i>Statek pijany</i> (fragmenty) - Charles Baudelaire <i>Kwiaty zła</i> (wybór)
Nauka o języku	- słowa i ich znaczenia	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>cenzura, etos walki, germanizacja, inteligencja (warstwa społeczna), powstanie styczniowe, rewolucja 1905, rewolucja październikowa, rusyfikacja, Wystawa Światowa, zabór (austriacki, pruski, rosyjski)</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>irracjonalizm, nadczłowiek, nirwana, oniryzm, podświadomość, przełom antypozytywistyczny, przewartościowanie wartości, psychoanaliza</i> • sztuka i kultura: <i>balet, bohema, chłopomania, cyganeria, Daleki Wschód, dekadentyzm, demonizm, dionizyjskość, eklektyzm, ekspresjonizm, erotyzm, filister, fin de siècle, folklor, groteska, impresjonizm, ironia, Jama Michalikowa, japońszczyzna, kabaret, ludowość, manifest, melancholia, modernizm, nadczłowiek, „naga dusza”, Nagroda Nobla, nastrojowość, natura, naturalizm, neogotyck, neoromantyzm, oniryzm, orientalizm, parnasizm, plakat, polifoniczność (w muzyce), postimpresjonizm, preraphaelici, przełom antypozytywistyczny, przewartościowanie wartości, realizm, reżyser, skandal, styl zakopiański, subiektywizm, symbol, symbolizm, synestezja, synkretyzm, synteza sztuk, szatan, sztuka dla sztuki, sztuka użytkowa, taniec, Tetry, teatr, Wielka Reforma Teatralna, witraż</i> • motywy: <i>artysta (zapoznany), choroba (gruźlica), femme fatale, szatan</i> • czasopisma kulturalne: <i>„Chimera”, „Życie” (krakowskie)</i> • kabaret: <i>„Zielony Balonik”</i> • media: <i>telegraf</i> • ośrodki kultury: <i>Kraków, Lwów, Monachium, Paryż, Warszawa, Zakopane</i> 		

<ul style="list-style-type: none"> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>alegoria, artysta kapłan, chłopomania, cyganeria, Daleki Wschód, dekadentyzm, demonizm, dionizyjskość, dramat, dulszczyzna, ekspresjonizm, erotyzm, esej, filister, folklor, franciszkanizm, groteska, gwara podhalańska, hedonizm, hymn, impresjonizm, ironia, język ezopowy, kabaret, kawiarnia literacka, klasycyzm, ludowość, manifest, melancholia, mit, modernizm, motywy romantyczne, muzyczność, nadczłowiek, „naga dusza”, Nagroda Nobla, nastrojowość, nastrój, naturalizm, neoromantyzm, nieświadomość (podświadomość), nirwana, oniryzm, orientalizm (Orient), parnasizm, poeta przeklęty, postimpresjonizm, powieść (młodopolska, naturalistyczna, polifoniczna, realistyczna), przełom antypozytywistyczny, przewartościowanie wartości, realizm, subiektywizm, symbol, symbolizm, synestezja, synkretyzm, synteza sztuk, szatan, sztuka dla sztuki, wiersz (sylabiczny, sylabotoniczny, toniczny)</i> • nauka o języku: <i>antonim, desygnat, etymologia, eufemizm, frazeologizm, homonim, idiom, kalka, nacechowanie wyrazu, nazwy pospolite, nazwy własne, neologizm, polisemia, słowa kluczowe, słownictwo fachowe, słownictwo gwarowe, słownictwo kolokwialne, synonim, termin, treść wyrazu, wulgaryzm, wyraz oficjalny, wyraz potoczny, wyrazy wieloznaczne, zakres wyrazu, znaczenie wyrazu</i> 		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - motywy młodopolskie we współczesnej sztuce - dulszczyzna dawniej i dziś - melancholia – moda czy choroba? - młodopolskie inspiracje we współczesnej sztuce filmowej 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Ziemia obiecana</i>, reż. Andrzej Wajda (film) <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gabriela Zapolska <i>Moralność pani Dulskiej</i>, reż. Tomasz Zygadło (spektakl teatralny) <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Antoni Kępiński <i>Melancholia</i> (fragmenty) - Tomasz Burek <i>1905, nie 1918</i> (fragmenty) - Edward Redliński <i>Konopielka</i> (fragmenty) - Paktofonika <i>Chwile ulotne</i> (fragmenty) - Pablo Picasso <i>Śniadanie na trawie</i> (malarstwo) - <i>Całkowite zaćmienie</i>, reż. Agnieszka Holland (film)
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna 	<ul style="list-style-type: none"> - teksty młodopolskie i o tematyce młodopolskiej
DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE		
O epoce (kontekst historyczny,	<ul style="list-style-type: none"> - nazwa i ramy czasowe epoki - rewolucje, kryzys, 	

<p>filozoficzny i artystyczny)</p>	<p>odkrycia naukowe - faszyzm, nazizm, komunizm, stalinizm - odrodzenie Polski - życie codzienne w okresie międzywojennym - filozofia dwudziestolecia międzywojennego - główne cechy sztuki epoki - triumf awangardy - kultura masowa - różnorodność oraz interdyscyplinarność kierunków i nurtów w sztuce dwudziestolecia: ekspresjonizm, symbolizm, fowizm, futurizm, kubizm, dadaizm, suprematyzm, surrealizm, realizm socjalistyczny - reprezentatywne dzieła sztuki dwudziestolecia międzywojennego - rozwój sztuki filmowej - rozwój teatru w dwudziestoleciu</p>	<p>Propozycje autorskie - teksty filozoficzne: Zygmunt Freud <i>Kultura jako źródło cierpień</i> (fragmenty) Florian Znaniecki <i>Upadek cywilizacji zachodniej</i> (fragmenty)</p> <p>- sztuki plastyczne, architektura, np. Salvador Dali <i>Płonąca żyrafa</i> (malarstwo)</p>
<p>Teksty z epoki</p>	<p>- bogactwo i różnorodność motywów i wątków w kulturze dwudziestolecia - sprzeczności epoki: awangarda – neoklasycyzm, fascynacja miastem – ucieczka do natury, realizm – oniryzm, optymizm – pesymizm - intertekstualność dzieł międzywojnia - grupy literackie epoki: Skamander, futuryści, Awangarda Krakowska, Druga Awangarda - antytradycjonalizm - walka o treść kontra walka o formę - różne ujęcia rzeczywistości: mityzacja, groteskowość, deformacja, idealizacja, brutalizacja, katastrofizm - nowy język poetycki</p>	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej ZP - Bolesław Leśmian <i>W malinowym chruśniaku</i> <i>Ballada bezludna</i> - Julian Tuwim <i>Mieszkańcy</i> <i>Przy okrągłym stole</i> <i>Bal w operze</i> (fragmenty) - Jan Lechoń <i>Herostrates</i> - Julian Przyboś <i>Notre-Dame</i> - Konstanty Ildefons Gałczyński <i>Serwus, Madonna</i> - Jarosław Iwaszkiewicz <i>Panny z Wilka</i> - *Bruno Szulc <i>Sklepy cynamonowe</i> - *Witold Gombrowicz <i>Ferdydurke</i> - Stefan Żeromski <i>Przedwiośnie</i> - Józef Czechowicz <i>Mały mit</i> - Maria Kuncewiczowa <i>Cudzoziemka</i> ZR - Stanisław Ignacy Witkiewicz</p>

	- gatunki charakterystyczne dla literatury epoki - dynamiczny rozwój powieści	<p><i>Szewcy</i> - Michaił Bułhakow <i>Mistrz i Małgorzata</i> - Maria Pawlikowska-Jasnorzewska <i>Pocałunki</i> - Franz Kafka <i>Proces</i></p> <p>Propozycje autorskie - Tadeusz Peiper <i>Punkt wyjścia</i> <i>Ulica</i> - Bruno Jasieński <i>But w butonierce</i> - <i>Jednodłuwka futurystów. Manifest w sprawie poezji futurystycznej</i> (fragmenty)</p>
Nauka o języku	- konstruowanie własnej wypowiedzi	

TERMINY I POJĘCIA

- **historia, nauka, oświata:** *antysemityzm, bolszewizm, cenzura, cud nad Wisłą, kolektywizm, komunizm, kryzys, nazizm, powstania (śląskie, wielkopolskie), propaganda, rewolucja, sanacja, socjalizm, stalinizm, teoria względności, totalitaryzm, urbanizm, wojna polsko-bolszewicka, I wojna światowa*
- **filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna:** *archetyp, behawioryzm, personalizizm chrześcijański, nieświadomość (podświadomość), psychoanaliza*
- **sztuka i kultura:** *abstrakcjonizm, adaptacja filmowa, awangarda, dadaizm, dysonans (muzyka), eklektyzm, ekspresjonizm, figuratywność, film (kino, X muza), folklor, formizm, fotografia, fotomontaż, funkcjonalizm, futurizm, groteska, intertekstualność, jazz, kabaret, karykatura, kolaż, kubizm, kultura masowa, manifest, montaż, neoklasycyzm, neorealizm, oniryzm, plakat, prowokacja artystyczna, prymitywizm, ready made (przedmiot gotowy), realizm socjalistyczny, reklama, satyra, surrealizm (nadrealizm), symbolizm, sztuka użytkowa, teatr*
- **grupy i formacje literackie:** *Awangarda Krakowska, Druga Awangarda, Kwadryga, Skamander*
- **czasopisma kulturalne:** *„Wiadomości Literackie”, „Zwrotnica”, „Żagary”*
- **ośrodki kultury:** *Kraków, Lwów, Łódź, Poznań, Stawisko, Warszawa, Wilno, Zakopane, „Ziemiańska” (kawiarnia literacka)*
- **media:** *radio, telefon*
- **literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne):** *absurd, antyutopia, archetyp, autentyzm, autobiografizm, awangarda, ballada, Czysta Forma, dadaizm, deformacja, dramat, dziennik, eseistyka, everyman, felieton, groteska, hermetyczność, introspekcja, intuicjonizm, ironia, irracjonalizm, karykatura, katastrofizm, klasycyzm, ludowość, manifest, manipulacja, mit (biograficzny, kresów, mocarstwowości, narodowy), mityzacja, powieść (obyczajowa, polityczna, psychologiczna, radiowa, realistyczna), powieść parabola, powieść rzeka, saga rodzinna, satyra, strumień świadomości, symbol, synekdocha, sytuacja kafkowska, tradycja (biblijna, literacka, modernistyczna, narodowa, romantyczna, żydowska), tragizm, utopia, witalizm*
- **nauka o języku:** *adiustacja tekstu, adresat, akapit, bibliografia, cytat,*

<p><i>dedykacja, epilog, forma gatunkowa, gatunki wypowiedzi, indeks, intencja, interpretacja, interpunkcja, kompozycja wypowiedzi, konspekt wypowiedzi, korekta tekstu, motto, mowa niezależna, mowa zależna, ortografia, plan wypowiedzi, podtytuł, puenta, poprawność językowa, przypis, redagowanie tekstu, rozdział, spis treści, spójność wypowiedzi, streszczenie, styl, szyk wyrazów, śródtytuł, teksty multimedialne, temat, tytuł, wstęp, wypracowanie, zakończenie, zwroty adresatywne</i></p>		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - motywy z dwudziestolecia we współczesnej sztuce - recepcja wybitnych indywidualności epoki we współczesnej kulturze - inspiracje motywami z dwudziestolecia we współczesnym kinie 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Czesław Miłosz <i>Traktat poetycki</i> (fragmenty) <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jerzy Harasymowicz <i>Sztuka Makowskiego</i> <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Roman Loth (red.) <i>Na rogu świata i nieskończoności. Wspomnienia o Franciszku Fiszerze</i> (fragmenty) - Jan Błoński <i>Witkacy na zawsze</i> (fragmenty) - Marek Krajewski <i>Śmierć w Breslau</i> (fragmenty) - <i>Bonnie and Clyde</i>, reż. Arthur Penn (film) - <i>Sanatorium Pod Klepsydrą</i>, reż. Wojciech Jerzy Has (film)
Ćwiczenie umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> - czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna 	<ul style="list-style-type: none"> - teksty z dwudziestolecia międzywojennego i o tematyce dotyczącej dwudziestolecia międzywojennego
stała lektura gazety codziennej, tygodnika opinii, miesięcznika i kwartalnika		

KLASA 3

WOJNA I OKUPACJA		
O epoce (kontekst historyczny i artystyczny)	<ul style="list-style-type: none"> - nazwa i ramy czasowe epoki - czas walki i zagłady - tragizm pokolenia Kolumbów - Holocaust - hitleryzm, stalinizm, totalitaryzm - życie codzienne w czasie wojny i okupacji - oświata, kultura i sztuka 	<p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - sztuki plastyczne, architektura,

	pod okupacją	np. Max Ernst <i>Europa po deszczu</i>
Teksty z epoki	<ul style="list-style-type: none"> - różne obrazy wojny i okupacji w tekstach kultury - próby zachowania godności i człowieczeństwa w nieludzkich czasach - powrót do tradycji romantycznych - ucieczka przed koszmarem rzeczywistości w świat poetyckiej kreacji - upadek tradycyjnych wartości moralnych - katastroficzna wizja świata - portret człowieka zlagrowanego - kat i ofiara 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Krzysztof Kamil Baczyński <i>Pokolenie [Wiatr drzewa spienia...]</i> <i>Z głową na karabinie</i> <i>Niebo złote ci otworzę</i> <i>Biała magia</i> - Tadeusz Borowski <i>Opowiadania</i> (wybór) - Czesław Miłosz <i>Campo di Fiori</i> <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tadeusz Gajcy <i>Wczorajszemu</i> <p>Propozycje autorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anne Frank <i>Dziennik</i>
Nauka o języku	- świat podlega ocenie – język a wartości	
<p>TERMINY I POJĘCIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: antysemityzm, armia polska na Wschodzie, armia polska na Zachodzie, Armia Krajowa, Auschwitz (Oświęcim), cenzura, bomba atomowa, deportacja, eksterminacja, emigracja, etos walki, faszyzm, getto, gulag, Holocaust, kampania wrześniowa, Katyń, konspiracja, łagry, obóz koncentracyjny, obóz zagłady, oflag, nazizm, pokolenie Kolumbów, powstanie warszawskie, powstanie w getcie warszawskim, muzułman, szmalcownik, tajne nauczanie (komplety), totalitaryzm, II wojna światowa, zagłada Żydów (Holocaust) • czasopisma: „Biuletyn Informacyjny”, gadzinówki, „Sztuka i Naród” • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): apokalipsa („Apokalipsa spełniona”), behawioryzm (behawiorystyczna technika Tadeusza Borowskiego), czas pogardy, człowiek zlagrowany, dzienniki lat wojny, epoka pieców, katastrofizm (generacyjny, historiozoficzny), literatura faktu, motywy romantyczne, okupacja, podziemie, pokolenie Kolumbów, tragizm historii, wojna, zagłada Żydów (Holocaust) • nauka o języku: agresja językowa, brutalizacja języka, chwyt erystyki, etyka słowa, etykieta językowa, intencja, kłamstwo, manipulacja językowa, perswazja, prawdomówność, przekleństwo, szacunek dla uczestników aktu komunikacji, tabu językowe, wartościowanie, wulgaryzm, wyrazy nacechowane emocjonalnie, wyrazy nieprzyzwoite, wyzwisko, życzliwość dla odbiorcy wypowiedzi 		
Nawiązania	<ul style="list-style-type: none"> - trauma wojenna stałym motywem w kulturze drugiej połowy XX w. - próby zrozumienia mechanizmów systemu totalitarnego - kontrowersje wokół Holocaustu - sztuka filmowa wobec 	<p>Teksty wskazane w podstawie programowej</p> <p>ZP</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hanna Krall <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> - <i>Popiół i diament</i>, reż. Andrzej Wajda (film) <p>ZR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anna Świrszczyńska <i>Budowałam</i>

	wojny i okupacji	<i>barykadę</i> (fragmenty) Propozycje autorskie - Kazimierz Moczarski <i>Rozmowy z katem</i> (fragmenty) - Andrzej Wróblewski <i>Rozstrzelanie</i> (malarstwo) - Lao Che <i>Godzina W</i> - <i>Pianista</i> , reż. Roman Polański (film)
Ćwiczenie umiejętności	- czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna	- teksty z okresu wojny i okupacji oraz o tematyce dotyczącej wojny i okupacji
WSPÓŁCZESNOŚĆ		
O epoce (kontekst historyczny, filozoficzny i artystyczny)	- historia świata po zakończeniu II wojny światowej - momenty przełomowe w dziejach najnowszych - PRL – Polska wersja komunizmu - III RP - życie codzienne po 1945 r. - wielość kierunków i poglądów w filozofii współczesnej - główne cechy sztuki współczesnej - bogactwo i zróżnicowanie kierunków, nurtów oraz tendencji w sztuce - interdyscyplinarność współczesnych dzieł sztuki - dominacja kultury masowej - oblicza współczesnego teatru	Propozycje autorskie - teksty filozoficzne: Albert Camus <i>Być katem lub ofiarą</i> (fragmenty) Józef Tischner <i>Spór o istnienie człowieka</i> (fragmenty) - sztuki plastyczne, architektura, np. Andy Warhol <i>Marylin Monroe</i> (malarstwo)
Teksty z epoki	- bogactwo i różnorodność motywów i wątków w kulturze współczesnej - przekraczanie kolejnych granic i barier w sztuce - pytania o kondycję człowieka po czasach zagłady - sztuka wobec totalitaryzmu - zniewolone umysły twórców PRL-u - gra z cenzurą w PRL-u	Teksty wskazane w podstawie programowej ZP - Tadeusz Różewicz <i>Ocalony</i> <i>Nadejście poety i pociągu osobowego</i> - Czesław Miłosz <i>Dziecię Europy</i> <i>To</i> - Zbigniew Herbert <i>Przesłanie Pana Cogito</i> <i>Apollo i Marsjasz</i>

	<ul style="list-style-type: none"> - twórczość na emigracji - powroty do tradycji - bunt młodych - poszukiwanie nowych środków wyrazu - eksperymenty poezji lingwistycznej - awans literatury faktu - samotność w tłumie - realizm czy realizm magiczny - szukanie wartości i wzorów w skomplikowanej rzeczywistości - miejsce Boga i wiary we współczesnym świecie - eklektyzm gatunkowy w literaturze - intertekstualność 	<ul style="list-style-type: none"> - Miron Białoszewski <i>Karuzela z Madonnami</i> <i>Podłogo błogosław!</i> - Wisława Szymborska <i>Kot w pustym mieszkaniu</i> <i>Dwie małpy Bruegla</i> - Ewa Lipska <i>Dyktando</i> - Stanisław Barańczak <i>Określona epoka</i> <i>Wypełnić czytelnym pismem</i> - Adam Zagajewski <i>Jechać do Lwowa</i> - Gustaw Herling-Grudziński <i>Inny świat</i> - Ryszard Kapuściński <i>Podróże z Herodotem</i> (fragmenty) - Sławomir Mrożek <i>Tango</i> - Albert Camus <i>Dżuma</i> - George Orwell <i>Rok 1984</i> (fragmenty) - Jan Paweł II <i>Homilia wygłoszona 2 czerwca 1979 r. w Warszawie na Placu Zwycięstwa</i> ZR - Gustaw Herling-Grudziński <i>Wieża</i> - Andrzej Bursa <i>Z gier i zabaw dziecięcych</i> - Edward Stachura <i>Życie to nie teatr</i> - Jan Paweł II <i>Tryptyk Rzymski</i> (fragmenty) - Czesław Miłosz <i>Zniewolony umysł</i> (fragmenty) - Tadeusz Konwicki <i>Kronika wypadków miłosnych</i> (fragmenty) - Olga Tokarczuk <i>Szafa</i> (fragmenty) - Krzysztof Kąkolowski <i>Jak umierają nieśmiertelni</i> (fragmenty) - Paweł Huelle <i>Weiser Dawidek</i> (fragmenty) - Leopold Tyrmand <i>Dziennik 1954</i> (fragmenty) - Kurt Vonnegut <i>Kocia kołyska</i> (fragmenty) - Gabriel Garcia Marquez <i>Sto lat samotności</i> (fragmenty) - Sławomir Mrożek <i>Tango</i>, reż. Maciej Englert (spektakl teatralny) Propozycje autorskie - Dorota Masłowska <i>Wojna polsko-</i>
--	---	--

		<i>-ruska pod flagą białą-czerwoną (fragmenty)</i> <i>- Wojciech Kuczok Gnoj (fragmenty)</i> <i>- Sala samobójców, reż. Jan Komasa (film)</i>
Nauka o języku	- manipulacja językowa	
TERMINY I POJĘCIA <ul style="list-style-type: none"> • historia, nauka, oświata: <i>amerykanizacja, antyfaszyzm, antyinteligencja, antykomunizm, antysemityzm, atomowa apokalipsa, Auschwitz (Oświęcim), broń nuklearna, cenzura, czystki etniczne, demokracja, deportacja, drugi obieg wydawniczy, dzieci kwiaty (hippisi), eksterminacja, emigracja, faszyzm, getto, globalizacja, globalna wioska, gułag, Holocaust, indoktrynacja, Instytut Literacki (Paryż), Jedwabne, Komitet Obrony Robotników (KOR), komunizm, konspiracja, konsumpcjonizm, kontestacja, kontrkultura, Kresy, kryzys (gospodarczy, kultury, rodziny, wartości), kult jednostki, lądowanie na Księżycu, mała ojczyzna, manipulacja polityczna, marksizm, mcdonaldyzacja, mur berliński, nazizm, NKWD, odwilż, Okrągły Stół, opozycja polityczna, pierestrojka, podziemie solidarnościowe, Pokojowa Nagroda Nobla, pokolenie (Kolumbów, Współczesności, Nowej Fali, '76, bruLionu, '89, JP II), polskie miesiące (Październik '56, Marzec '68, Czerwiec '76, Grudzień '70, Sierpień '80, Czerwiec '89), propaganda, przełom październikowy, przeżycie pokoleniowe, socjalizm, Solidarność, sowietyzacja, Sprawiedliwi wśród Narodów Świata, stalinizm, stan wojenny, subkultury młodzieżowe (punk, hip-hop itd.), totalitaryzm, Unia Europejska, wyścig zbrojeń, zagłada Żydów (Holocaust), Zmotoryzowane Oddziały Milicji Obywatelskiej (ZOMO), żelazna kurtyna</i> • filozofia, religia, myśl społeczno-polityczna: <i>absurd (filozofia absurdu), behawioryzm, egzystencjalizm, feminizm, fenomenologia, filozofia chrześcijańska, franciszkanizm, nihilizm, psychoanaliza</i> • sztuka i kultura: <i>abakan, abstrakcjonizm, adaptacja filmowa, antyestetyzm, autotematyzm, awangarda, deformacja, eklektyzm, ekspresjonizm abstrakcyjny, environment, film (kino, X muza), folklor, fotografia, groteska, happening, high-tech, hiperrealizm, hipertekst, instalacja, interdyscyplinarność, intertekstualność, jazz, kabaret, kicz, kino moralnego niepokoju, klasycyzm, konceptualizm, konwencja artystyczna, kultura popularna (popkultura), land art (sztuka ziemi), minimal art, neorealizm (film), nowy realizm, nowa fala w kinie, op-art, performance, plakat, polska szkoła filmowa, polska szkoła plakatu, popkultura, popular art (pop-art), postmodernizm, ready made (przedmiot gotowy), reality show, recykling, reklama, rock, serial telewizyjny, słuchowisko, socrealizm (realizm socjalistyczny), street art (sztuka ulicy), surrealizm (nadrealizm), synkretyzm, sztuka internetu, turpizm, video-art</i> • czasopisma kulturalne: <i>„bruLion”, „Dialog”, „Kultura” (paryska), „Kultura” (warszawska), „Twórczość”, „Tygodnik Powszechny”, „Współczesność”, „Zapis”, „Życie Literackie”</i> • ośrodki kultury: <i>Kraków, Londyn, Łódź, Monachium (Radio Wolna Europa), Nowy Jork, Paryż (Instytut Literacki), Warszawa</i> • teatry i kabarety: <i>Kabaret Starszych Panów, Piwnica pod Baranami, Pod Egidą, Studencki Teatr Satyryków (STS), Teatr 8 Dnia, Teatr Telewizji</i> • media: <i>fotografia, fotoreportaż, internet, komputer, MP3, MP4, płyta</i> 		

<p><i>analogowa (longplay), radio, środki masowego przekazu (mass media), telefon komórkowy, telewizja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • literatura (tematy, idee, gatunki, cechy stylistyczne): <i>agitka, aluzja literacka, antybohater, antydramat, antypoezja, antypowieść (nowa powieść), antyutopia (dystopia, „czarna” utopia), autotematyzm, awangarda, cenzura, dramat dokumentalny, drugi obieg wydawniczy, dziennik, esej, fantasy, folklor, groteska, ironia, język ezopowy, kryzys rodziny, liryka maski, liryka roli, literatura faktu, mały realizm, manipulacja językowa, monolog wewnętrzny, Nagroda Literacka Nike, literacka Nagroda Nobla, neoklasycyzm, Nowa Fala, nowomowa, nowy realizm, nurt wiejski w literaturze, piosenka, poezja lingwistyczna, postmodernizm, powieść (autobiograficzna, autotematyczna, fantastycznonaukowa, fantasy, polityczna, postmodernistyczna, produkcyjna, psychologiczna), realizm, recykling, reportaż, satyra, science fiction (fantastyka naukowa), tradycja, turpizm, utopia, wiersz biały, wiersz wolny, wywiad, wywiad rzeka</i> • nauka o języku: <i>analiza krytyczna, barwa głosu, demagogia, emfaza, eufemizm, frazes, intencja, ironia, język ciała, język reklamy, kłamstwo, nowomowa, ogólnikowość sformułowań, perswazja, przemilczenie, przezwisko, slogan, szablon językowy, tekst propagandowy</i> 		
Ćwiczenie umiejętności	- czytanie ze zrozumieniem - pisanie wypracowania - wypowiedź ustna	- teksty współczesne
stała lektura gazety codziennej, tygodnika opinii, miesięcznika i kwartalnika		

IV. Procedury osiągnięcia celów kształcenia

Procedury, czyli metody nauczania, to systematycznie stosowane przez nauczyciela sposoby postępowania, które dają się powtarzać i prowadzą do zamierzonego celu. Przy wyborze metod trzeba uwzględnić podstawowe zasady dydaktyczne oraz strategie nauczania i uczenia się, a także reguły odnoszące się do nauczania danego przedmiotu. Efektywne nauczanie przedmiotu *język polski* jest szczególnie trudne z uwagi na bardzo wysokie wymagania programowe i ograniczoną liczbę godzin na ich realizację.

W programie *Ponad słowami* zaproponowano różnorodne metody i formy pracy dydaktycznej, które powinny być wspierane najnowszymi osiągnięciami techniki. Wybór uwarunkowany jest różnymi czynnikami, m.in.:

- celami dydaktycznymi zajęć,
- treściami kształcenia,
- zainteresowaniami uczniów i ich możliwościami percepcyjnymi,
- środkami dydaktycznymi dostępnymi na konkretnej lekcji.

Planowanie powinno więc zacząć się od uświadomienia sobie celów, które mają być osiągnięte, i rozpoznania materiału nauczania. Wstępny projekt należy następnie

skorygować, uzależniając jego realizację od możliwości konkretnej grupy uczniów i posiadanych środków dydaktycznych.

Podstawowe zasady dydaktyczne powinny sprowadzać się do tego, by nauczanie było przede wszystkim przystępne i stwarzało warunki do zainteresowania zagadnieniami omawianymi na zajęciach. Można wówczas myśleć o:

- świadomym i aktywnym uczestnictwie młodych ludzi w procesie nauczania i uczenia się,
- łączeniu treści teoretycznych z działaniami praktycznymi,
- systematyczności,
- trwałości wiedzy uczniów.

Stosując podstawowe strategie dydaktyczne nauczania i uczenia się: metodę asocjacyjną (czyli uczenie się przez przyswajanie), problemową (czyli uczenie się przez odkrywanie), operacyjną (czyli uczenie się przez działanie) i emocjonalną (czyli uczenie się przez przeżywanie), można na zajęciach osiągnąć – przy dużej dyscyplinie i systematyczności ze strony prowadzącego – dobre rezultaty.

Warto też pamiętać, że w tym przedmiocie nadrzędna powinna być zasada takiego przekazywania wiedzy, by zgodnie z podstawą programową analizowane i interpretowane były różnorodne teksty kultury. Ułatwi to odczytywanie najważniejszych na języku polskim utworów literackich.

Dobranie zróżnicowanych tekstów kultury stwarza możliwość zastosowania wielu odmiennych metod nauczania, z których najbardziej przydatne będą następujące:

- 1) metody podające – wykład, praca z tekstem podręcznika, opis, pogadanka;
- 2) metody poszukujące – metoda heurystyczna, metoda hermeneutyczna, metoda problemowa (*za i przeciw*, projekt, mapa mentalna, portfolio), dyskusja (dyskusja panelowa, burza mózgów, metaplan);
- 3) metody wdrażające do praktycznego działania – zajęcia praktyczne, przekład intersemiotyczny (np. przygotowanie spektaklu teatralnego, zorganizowanie w szkole konkursu prac uczniów);
- 4) metody oglądowe – drama, wycieczka (np. wyjście do teatru, kina, na wystawę).

Zastosowanie tych metod pozwoli na:

- zainteresowanie uczniów życiem kulturalnym,
- usystematyzowanie wiedzy o historii literatury,
- wyrobienie nawyku uczestniczenia we współczesnym życiu kulturalnym,

- wdrożenie do korzystania z różnych źródeł informacji,
- wyrabianie własnego zdania na temat omawianego tekstu kultury,
- tolerancyjne przyjmowanie innych opinii o różnorodnych tekstach kultury.

Ad. 1) Metody podające

Metodę **wykładu** warto ograniczyć do niezbędnego minimum. Można ją wykorzystać np. w muzeum, sali wystawowej lub podczas wizyty w innej instytucji kulturalnej. Szczególnie cenne będzie polecenie uczniom, by w trakcie wykładu robili notatki, które następnie zostaną ocenione. **Praca z tekstem podręcznika** powinna dotyczyć tekstów literackich, publicystycznych, popularnonaukowych. **Opis dzieła** literackiego lub wydarzenia kulturalnego można zastosować na przykład po wycieczce do instytucji kulturalnej (po odpowiednim przygotowaniu teoretycznym z podręcznika). **Pogadankę** warto wykorzystać, gdy na lekcję uda się zaprosić osobę związaną z działalnością kulturalną.

Ad. 2) Metody poszukujące

Metoda heurystyczna umożliwia takie kierowanie myśleniem i działaniem uczniów, by dzięki pytaniom zadawanym przez prowadzącego zajęcia – krok po kroku – doszli do samodzielnej interpretacji tekstu kultury. Dobrze jest zastosować nie tylko pytania, lecz także ćwiczenia praktyczne.

Metoda hermeneutyczna daje sposobność badania współczesnych tekstów bez odwoływania się do kontekstów historycznych i biograficznych. Oderwanie od tych konotacji wyzwoli odwagę w poszukiwaniach, ponieważ uczeń nie będzie obciążony strachem przed niewiedzą.

Metoda problemowa pozwala, by uczniowie (samodzielnie lub w grupach) zbadali zagadnienie, wykorzystując różne źródła informacji. Na zajęciach z *języka polskiego* większość problemów będzie miała charakter otwarty (tzn. rozwiązanie nie jest znane). Rzadziej będą pojawiały się formy zamknięte (tzn. rozwiązanie problemu jest znane, ale nie uczniom). Jest to wprawdzie spore wyzwanie dla nauczyciela, ale uatrakcyjni zajęcia i tworzy platformę porozumienia między prowadzącym a uczniami, gdyż wszyscy są w tej samej sytuacji poznawczej.

Na zajęciach dobrze sprawdza się **metoda za i przeciw**. Nie tylko przygotowuje do dyskusji, lecz także umożliwia skonfrontowanie własnego stanowiska z innym, uczy kultury rozmowy, negocjacji i poszanowania cudzych poglądów. Stosowanie tej metody

uczy odważnego formułowania własnych sądów i ułatwia ich ewentualną weryfikację – bez obawy posądzenia o brak wiedzy.

W stosunku do najbardziej zainteresowanych przedmiotem warto wykorzystać **metodę projektu**. Uczeń (lub grupa uczniów) poza systematycznym kursem na lekcjach może realizować wybrany i uzgodniony z nauczycielem projekt. Uczy to samodzielności, planowania pracy, przedsiębiorczości, kreatywności, współpracy w grupie, gromadzenia materiałów z różnych źródeł, projektowania sposobu prezentacji i sprawdzania, czy wybrane zagadnienie i sposób jego przedstawienia znalazły zainteresowanie wśród odbiorców. Szczególnie praca w małych grupach stymuluje uczniów, obliuguje do syntetyzowania wiedzy, a tym samym uczy uczenia się.

Aktywizowaniu uczniów, nawet najslabszych, służy **mapa mentalna**. Każda osoba ma okazję do wypowiedzenia się, do prezentacji własnych skojarzeń i pomysłów. Sporządzanie mapy mentalnej stwarza pole do popisu dla uczniów kreatywnych, a tym słabszym daje możliwość włączenia się do pracy.

Metoda **portfolio** kształci umiejętności wyszukiwania i segregowania informacji na wybrany temat, a także uczy młodych ludzi terminowości, systematyczności oraz planowania ze względu na wyznaczony czas opracowania zagadnienia. Nauczyciel zaś zyskuje sposobność do lepszego poznania ucznia, gdyż zawartość jego portfolio świadczy o kręgu zainteresowań, o skali poszukiwań, o samodzielności, pomysłowości i wnikliwości. Ponadto prezentacja pracy przed klasą pozwala ocenić medialne umiejętności ucznia oraz uzmysławia, jak wypadł na tle klasy, i czy zmieścił się w czasie przeznaczonym na wystąpienie.

W trakcie zajęć doskonale sprawdzają się wszelkie formy **dyskusji** (dyskusja panelowa, burza mózgów, metaplan). Nie tylko odgrywają doniosłą rolę w kształtowaniu sprawności językowej uczniów, lecz także umożliwiają przygotowanie do zabierania głosu w publicznej dyskusji (tak niezbędnej we współczesnym świecie). **Debata** dotycząca wybranego – najlepiej kontrowersyjnego – zagadnienia może być prowadzona przez ucznia, a nauczyciel będzie jednym z jej uczestników, przy czym wyznaczona osoba (lub ochotnik) powinna dbać o kulturę rozmowy. Debatę klasową można poprzedzić odtworzeniem fragmentu nagrania telewizyjnej dyskusji na temat kultury. Szczególnie cenne byłoby przygotowanie dwóch wersji na zasadzie wzorca i antywzorca.

Mimo czasochłonności bardzo dobre efekty na lekcji *języka polskiego* przynosi **dyskusja wielokrotna**. Intensywne analizowanie zagadnienia w sześcioosobowych

grupach przez sześć minut, a potem spotkanie na wspólnej sesji prezentującej wszystkie pomysły uczy dobrej organizacji. Metodę tę można wykorzystać w porozumieniu z nauczycielem *wiedzy o kulturze* lub *historii*, warto też zastosować na przykład na wycieczce w muzeum, które dysponuje salą przeznaczoną do dyskusji.

Burza mózgów (giełda pomysłów), czyli metoda zbiorowego rozwiązywania problemów, bardzo dobrze rozwija wyobraźnię. Składa się z dwóch etapów: zapisania na tablicy wszystkich – nawet najbardziej zaskakujących – pomysłów, a następnie ich selekcji i oceny pod kątem najlepszego rozwiązania. Przeprowadzanie burzy mózgów przebiega w sposób spontaniczny, najczęściej towarzyszy temu humor, co może być czynnikiem pobudzającym do aktywności nawet uczniów niechętnie zabierających głos. Dlatego ważne jest rygorystyczne przestrzeganie kultury wypowiedzi.

Metaplan pozwala na postawienie diagnozy sytuacji i znalezienie rozwiązania problemu indywidualnie lub grupowo. Stosując graficzny sposób zapisu kolejnych etapów analizy danego zagadnienia, uczniowie odpowiadają na umieszczone w tabeli pytania: *Jak jest?*; *Jak być powinno?*; *Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?*. Następnie w ostatniej rubryce zapisują wnioski. Metoda ta uczy analizowania i oceniania różnych kwestii oraz wyrażania własnego zdania. Ułatwia też dochodzenie do konkluzji.

Ad. 3) Metody wdrażające do praktycznego działania

Zajęcia praktyczne mogą dotyczyć pisania recenzji, np. z filmu, spektaklu teatralnego, wystawy prac plastycznych, pokazu multimedialnego, happeningu. Dzieła uznanych twórców, do których nawiążą uczniowie, mogą być inspiracją do zorganizowania szkolnej wystawy prac (np. malarskich, rzeźbiarskich, fotograficznych).

W ramach **przekładu intersemiotycznego** do tekstów literackich omawianych na lekcjach *języka polskiego* można wykonać ilustracje, nakręcić krótki film ilustrujący na przykład nastrój i klimat wiersza, dobrać odpowiednie tło muzyczne lub dzieła malarskie.

Ad. 4) Metody oglądowe

Drama i techniki dramowe poprzez działanie i zabawę umożliwiają wykorzystanie spontaniczności oraz pomysłowości uczniów. Najlepiej na początek ograniczyć się do małych inscenizacji, do scenek, w których odgrywane są niewielkie, określone role. Często jest to dobry początek do zainicjowania działalności kółka teatralnego. Drama

rozwija wyobraźnię, zdolności artystyczne i motorykę ciała. Pomaga kształtować zdolność empatii i postawę tolerancji wobec innych. Dzięki tej metodzie uczniowie zdobywają umiejętność rozróżniania emocji oraz ich okazywania lub ukrywania, a także poznają różnorodne role społeczne.

Tradycyjnie rozumiana **wycieczka** powinna być zastąpiona działaniami, w wyniku których młodzież świadomie i samodzielnie wybierze obiekt, podzieli zadania organizacyjne i realizacyjne (film, reportaż, fotoreportaż, recenzja, zebranie recenzji prasowych), przygotuje pole do aktywnego odbioru (np. wcześniej zobaczy film na dany temat, przeczyta recenzję, pozna biografię artysty).

Celem wszystkich strategii jest dążenie do tego, by wiedza była funkcjonalna – pogłębiała i wzbogacała odbiór tekstów kultury, poszerzała słownictwo – czyli przyczyniała się do rozwoju ucznia. Aby uczynić ten rozwój pełniejszym, należy budować takie sytuacje dydaktyczne, które dostarczą uczniowi narzędzia do samooceny. Ocena nauczyciela powinna współgrać z samooceną ucznia. W związku z tym warto zachęcić młodego człowieka do postawienia sobie pytań:

- co jest moją mocną stroną?
- jakie mam słabe punkty?
- co zostało dobrze opanowane, jakie mam jeszcze braki?
- z czym mam trudności?
- jakie są przyczyny tych trudności?
- czy lepiej piszę, czy też wypowiadam się?
- czy potrafię wyrobić sobie na określony temat własne zdanie i uzasadnić je?
- jakie zadania stawiam sobie w związku z maturą z języka polskiego?
- jaki kierunek studiów byłby dla mnie najkorzystniejszy?

Zastosowanie różnorodnych strategii nauczania pozwoli uczniowi w samoocenie, w znalezieniu tematów, które mogłyby go zainteresować, a tym samym sprawić, że lepsze będą jego oceny.

V. Zakładane osiągnięcia ucznia

Zakładane osiągnięcia ucznia zostały sformułowane na podstawie celów kształcenia. Mają one pomóc nauczycielowi w planowaniu pracy i ocenie postępów ucznia. Osiągnięcia podzielono na zakresy (podstawowy i rozszerzony) oraz działy i grupy:

1. odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji
 - a) czytanie i słuchanie,
 - b) samokształcenie i docieranie do informacji,
 - c) świadomość językowa;
2. analiza i interpretacja tekstów kultury
 - a) wstępne rozpoznanie,
 - b) analiza,
 - c) interpretacja,
 - d) wartości i wartościowanie;
3. tworzenie wypowiedzi
 - a) mówienie i pisanie,
 - b) świadomość językowa.

Zakres podstawowy

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

a) Czytanie i słuchanie. Uczeń:

- odczytuje sens całego tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie, odróżnia znaczenie realne i etymologiczne) oraz wydzielonych przez siebie fragmentów; potrafi wyjaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;
- rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), politycznych (przemówienie) i popularnonaukowych; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte;
- rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu;
- wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście;
- wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym, dokonuje jego logicznego streszczenia;
- rozróżnia w dialogu odpowiedzi właściwe i unikowe;
- rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcję;
- rozpoznaje pytania podchwytliwe i sugerujące odpowiedź;
- rozpoznaje manipulację językową w tekstach reklamowych, w języku polityków i dziennikarzy.

b) Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń:

- szuka literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień; selekcjonuje ją według wskazanych kryteriów (w zasobach bibliotecznych korzysta zarówno z tradycyjnego księgozbioru, jak i z zapisów multimedialnych i elektronicznych, w tym internetu);
- korzysta ze słowników i leksykonów, w tym słowników etymologicznych i symboli;
- tworzy przedmiotowe bazy danych zawierające informacje zdobywane w toku nauki;
- sporządza opis bibliograficzny książki, artykułu, zapisów elektronicznych, bibliografię wybranego tematu.

c) Świadomość językowa. Uczeń:

- analizuje i definiuje (w razie potrzeby z pomocą słowników) znaczenie słów;
- zna pojęcie znaku i systemu znaków; uzasadnia, że język jest systemem znaków; rozróżnia znaki werbalne i niewerbalne, ma świadomość ich różnych funkcji i sposobów interpretacji;
- zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, kontekst), dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez internet);
- rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);
- wskazuje w czytanych tekstach i analizuje przykłady odmian terytorialnych, środowiskowych i zawodowych polszczyzny;
- rozpoznaje w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych stylizację, rozróżnia jej rodzaje (archaizację, dialektyzację, kolokwializację) i określa funkcje;
- rozróżnia pojęcie błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;
- odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego, oficjalne od swobodnego.

2. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.

a) Wstępne rozpoznanie. Uczeń:

- prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;
- określa problematykę utworu;

- rozpoznaje konwencję literacką (stałe pojawianie się danego literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów).

b) Analiza. Uczeń:

- wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje (poznane wcześniej, a ponadto: oksymorony, synekdochy, hiperbole, elipsy, paralelizmy) oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;

- dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność);

- analizując teksty dawne, dostrzega różnice językowe (fonetyczne, leksykalne) wynikające ze zmian historycznych;

- rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);

- porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różne).

c) Interpretacja. Uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa klucze, wyznaczniki kompozycji);

- wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);

- porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich;

- odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu.

d) Wartości i wartościowanie. Uczeń:

- dostrzega związek języka z wartościami, rozumie, że język podlega wartościowaniu (np. język jasny, prosty, zrozumiały, obrazowy, piękny), jest narzędziem wartościowania, a także źródłem poznania wartości (utrwalonych w znaczeniach nazw wartości, takich jak: dobro, prawda, piękno; wiara, nadzieja, miłość; wolność, równość, braterstwo; Bóg, honor, ojczyzna; solidarność, niepodległość, tolerancja);

- dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne;

- dostrzega w świecie konflikty wartości (np. równości i wolności, sprawiedliwości i miłosierdzia) oraz rozumie źródła tych konfliktów.

3. Tworzenie wypowiedzi.

a) Mówienie i pisanie. Uczeń:

- tworzy dłuższy tekst pisany lub mówiony (rozprawka, recenzja, referat, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;
- przygotowuje wypowiedź (wybiera formę gatunkową i odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);
- tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);
- publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność głosu);
- stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne, zdając sobie sprawę z ich wartości i funkcji, wystrzegając się nieuczciwych zabiegów erystycznych;
- opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi, sporządza przypisy);
- wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje).

b) Świadomość językowa. Uczeń:

- operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijanym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: Polska, Europa, świat – współczesność i przeszłość; kultura, cywilizacja, polityka).

Zakres rozszerzony

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

a) Czytanie i słuchanie. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- odczytuje sens całego tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie, odróżnia znaczenie realne i etymologiczne) oraz wydzielonych przez siebie fragmentów; potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;

- rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), politycznych (przemówienie) i popularnonaukowych; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; odczytuje zawarte w tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte;
- rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu;
- wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście;
- wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym, dokonuje jego logicznego streszczenia;
- rozróżnia w dialogu odpowiedzi właściwe i unikowe;
- rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcję;
- rozpoznaje pytania podchwytliwe i sugerujące odpowiedź;
- rozpoznaje manipulację językową w tekstach reklamowych, w języku polityków i dziennikarzy.

A ponadto:

- czyta utwory stanowiące konteksty dla tekstów kultury poznawanych w szkole;
- twórczo wykorzystuje wypowiedzi krytycznoliterackie i teoretycznoliterackie (np. recenzja, szkic, artykuł, esej);
- porównuje tekst linearny i hipertekst rozumiany jako wypowiedź nieciągła, nielinearna, stanowiąca system powiązanych segmentów tekstowych, łączonych dowolnie przez użytkownika języka w każdorazowym akcie odbioru;
- rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi – wskazuje zastosowane w niej sposoby osiągnięcia przejrzystości i sugestywności;
- rozpoznaje mechanizmy nowomowy charakterystyczne dla systemów totalitarnych.

b) Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- szuka literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień; selekcjonuje ją według wskazanych kryteriów (w zasobach bibliotecznych korzysta zarówno z tradycyjnego księgozbioru, jak i z zapisów multimedialnych i elektronicznych, w tym internetu);
- korzysta ze słowników i leksykonów, w tym słowników etymologicznych i symboli;
- tworzy przedmiotowe bazy danych zawierające informacje zdobywane w toku nauki;
- sporządza opis bibliograficzny książki, artykułu, zapisów elektronicznych, bibliografię wybranego tematu.

A ponadto:

- samodzielnie wybiera do lektury teksty, stosując różne kryteria wyboru, które potrafi uzasadnić;

- adiustuje tekst na poziomie elementarnym.

c) Świadomość językowa. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- analizuje i definiuje (w razie potrzeby z pomocą słowników) znaczenie słów;

- zna pojęcie znaku i systemu znaków; uzasadnia, że język jest systemem znaków; rozróżnia znaki werbalne i niewerbalne, ma świadomość ich różnych funkcji i sposobów interpretacji;

- zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, kontekst), dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez internet);

- rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);

- wskazuje w czytanych tekstach i analizuje przykłady odmian terytorialnych, środowiskowych i zawodowych polszczyzny;

- rozpoznaje w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych stylizację, rozróżnia jej rodzaje (archaizację, dialektyzację, kolokwializację) i określa funkcje;

- rozróżnia pojęcie błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;

- odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego, oficjalne od swobodnego.

A ponadto:

- rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka – poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) oraz społeczną (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej – regionalnej, środowiskowej, narodowej);

- dostrzega związek języka z obrazem świata;

- rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka polskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich; sytuuje polszczyznę na tle innych języków używanych w Europie;

- postrzega styl potoczny jako centrum systemu stylowego polszczyzny, od którego odróżnia się inne style – artystyczny, naukowy, urzędowy, publicystyczny.

2. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.

a) Wstępne rozpoznanie. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;
- określa problematykę utworu;
- rozpoznaje konwencję literacką (stałe pojawianie się danego literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów).

b) Analiza. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje (poznane wcześniej, a ponadto: oksymorony, synekdochy, hiperbole, elipsy, paralelizmy) oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;
- dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność);
- analizując teksty dawne, dostrzega różnice językowe (fonetyczne, leksykalne) wynikające ze zmian historycznych;
- rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);
- porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różne).

A ponadto:

- wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (estetycznym, etycznym i poznawczym);
- dostrzega przemiany konwencji i praktykę ich łączenia (synkretyzm konwencji i gatunków);
- rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe (np. biblijne, romantyczne) oraz ich funkcję ideową i kompozycyjną, a także znaki tradycji, np. antycznej, judaistycznej, chrześcijańskiej, staropolskiej;
- dostrzega w czytanych utworach: parodię, parafrazę i trawestację; wskazuje ich wzorce tekstowe;

- rozpoznaje i charakteryzuje styl utworu, np. wiersza renesansowego, barokowego, klasycystycznego, romantycznego.

c) Interpretacja. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa kluczowe, wyznaczniki kompozycji);
- wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);
- porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich;
- odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu.

A ponadto:

- dostrzega i komentuje estetyczne wartości utworu literackiego;
- przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich;
- w interpretacji eseju i felietonu wykorzystuje wiedzę o ich cechach gatunkowych;
- konfrontuje tekst literacki z innymi tekstami kultury, np. plastycznymi, teatralnymi, filmowymi.

d) Wartości i wartościowanie. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- dostrzega związek języka z wartościami, rozumie, że język podlega wartościowaniu (np. język jasny, prosty, zrozumiały, obrazowy, piękny), jest narzędziem wartościowania, a także źródłem poznania wartości (utrwalonych w znaczeniach nazw wartości, takich jak: dobro, prawda, piękno; wiara, nadzieja, miłość; wolność, równość, braterstwo; Bóg, honor, ojczyzna; solidarność, niepodległość, tolerancja);
- dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne;
- dostrzega w świecie konflikty wartości (np. równości i wolności, sprawiedliwości i miłosierdzia) oraz rozumie źródła tych konfliktów.

A ponadto:

- wskazuje różne sposoby wyrażania wartościowań w tekście.

3. Tworzenie wypowiedzi.

a) Mówienie i pisanie. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:

- tworzy dłuższy tekst pisany lub mówiony (rozprawka, recenzja, referat, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;
- przygotowuje wypowiedź (wybiera formę gatunkową i odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);
- tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioski);
- publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność głosu);
- stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne, zdając sobie sprawę z ich wartości i funkcji, wystrzegając się nieuczciwych zabiegów erystycznych;
- opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi, sporządza przypisy);
- wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt i cytuje).

A ponadto:

- tworzy wypowiedzi ze świadomością ich funkcji sprawczej;
 - ocenia własną kompetencję językową (poprawność gramatyczną i słownikową) oraz kompetencję komunikacyjną (stosowność i skuteczność wypowiedzianych zdań).
- b) Świadomość językowa. Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, czyli:
- operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijającym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: Polska, Europa, świat – współczesność i przeszłość; kultura, cywilizacja, polityka).

VI. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Ocena pracy ucznia i jego postępów w nauce, w przypadku przedmiotu *język polski*, powinna odzwierciedlać przede wszystkim stan opanowania wiedzy i umiejętności wykorzystywania zdobytych informacji. Ponadto ocenie podlega aktywność i inicjatywa

podczas zajęć oraz wkład pracy, sumienność i rzetelność przy wykonywaniu różnego rodzaju zadań.

W programie *Ponad słowami* zaproponowano głównie ocenianie kształtujące, które ma tę zaletę, że wskazuje mocne i słabe strony uczniów. Ułatwia to korygowanie błędów i niwelowanie niedociągnięć podopiecznych w uczeniu się ojczystego języka. Ważne jest bowiem nie tylko zdanie egzaminu maturalnego, lecz także sprawne posługiwanie się językiem jako podstawowym narzędziem komunikacji w różnych sytuacjach życiowych.

Sprawiedliwe ocenianie jest bardzo trudne do osiągnięcia. Dobrze wystawiona ocena realizuje trzy podstawowe funkcje: klasyfikacyjną, diagnostyczną i motywacyjną.

Nauczyciel, dążąc do maksymalnej obiektywizacji, musi pamiętać o wychowawczej funkcji oceny. Uczeń powinien mieć świadomość, że ocenia się nie jego osobę czy cechy charakteru, lecz stopień opanowania materiału nauczania oraz jakość wykonania zadania. Nauczyciel, by zindywidualizować ocenianie, może wprowadzić dodatkowo oceny opisowe i punktowe lub procentowe. Trudność ewaluacji polega na tym, że nauczyciel powinien znaleźć rozsądny kompromis między tendencją do obiektywizacji oceniania (np. sprawdzanie wiedzy za pomocą testów) a indywidualizacją, tak ważną szczególnie w przedmiotach humanistycznych.

Kolejne istotne elementy to częstotliwość oceniania i proporcje między ocenami za prace pisemne i za bardziej rozbudowane wypowiedzi ustne. Uczeń, z uwagi na wymagania stawiane przez współczesność, powinien być przygotowany do dłuższych, swobodnych i twórczych wypowiedzi ustnych. W ich ocenie można uwzględnić:

- pomysłowe, oryginalne opracowanie tematu;
- samodzielność opracowania zagadnienia;
- przejrzystość układu, kompozycję wypowiedzi;
- jasność i precyzję wyrażanych myśli;
- poprawność językową;
- bogactwo słownictwa;
- unikanie schematów i szablonów językowych;
- wystrzeganie się wyrazów i zwrotów modnych.

Oprócz oceniania wcześniej przygotowanych wypowiedzi warto odnotowywać w postaci plusów i minusów udział uczniów w dyskusji czy ich aktywność na lekcji.

Za określoną liczbę plusów można postawić pod koniec semestru odpowiednią ocenę pozytywną, za minusy natomiast – negatywną.

Sprawdzanie zdobytej wiedzy może odbywać się poprzez testy wyboru (jedna właściwa odpowiedź z kilku podanych), a weryfikowanie umiejętności na zasadzie testów praktycznych oraz sprawdzianów badających czytanie ze zrozumieniem, w tym tekstu nieartystycznego (publicystycznego, popularnonaukowego, naukowego). Ze względu na zredukowaną liczbę godzin języka polskiego nie powinno się wprowadzać zbyt wielu podsumowujących prac klasowych.

W ciągu semestru wskazane byłoby ocenić kilka obszerniejszych prac domowych każdego ucznia. Mogą to być na przykład: recenzja, sprawozdanie, artykuł, polemika, komentarz, rozprawka, interpretacja tekstu kultury (przede wszystkim literackiego), reportaż, wywiad. Warto zwrócić uwagę na to, by część prac domowych dotyczyła uczestnictwa w bieżącym życiu kulturalnym.

Ocenianie może ułatwić grupowa realizacja projektu edukacyjnego. Zadania wyznaczone poszczególnym zespołom będą okazją do praktycznego zastosowania zdobytych wcześniej wiadomości i umiejętności, co pozwoli w miarę wszechstronnie ocenić efekty semestralnej czy całorocznej pracy.

Osiągnięcia uczniów wykraczające poza poziom podstawowy powinno się oceniać indywidualnie, w zależności od profilu klasy, możliwości i zainteresowań danej osoby, przede wszystkim zaś biorąc pod uwagę jej zaangażowanie, rozwój i postępy.

Przy ocenianiu można wykorzystać poniższą charakterystykę.

Ocena niedostateczna (1)

Uczeń:

- nie zdobył podstawowych wiadomości i umiejętności określonych w podstawie programowej;
- nie interesuje się przebiegiem zajęć;
- nie uczestniczy w lekcji;
- opuszcza prace klasowe;
- nie przygotowuje zadań domowych;
- nie uczestniczy w zajęciach pozaszkolnych.

Ocena dopuszczająca (2)

Uczeń:

- ma fragmentaryczną wiedzę i podstawowe umiejętności określone w podstawie programowej;
- pobieżnie zna treść i problematykę lektur wskazanych w podstawie programowej;
- czyta ze zrozumieniem tekst literacki i interpretuje go z pomocą nauczyciela;
- rozpoznaje podstawowe związki przyczynowo-skutkowe;
- sytuuje w czasie i przestrzeni tylko najważniejsze wydarzenia literackie;
- rozpoznaje przybliżony czas powstania wskazanego tekstu kultury na podstawie konwencji, stylu, obyczaju oraz obrazu kultury materialnej;
- odszukuje najważniejsze informacje w źródle pisanym;
- wykorzystuje z pomocą nauczyciela znalezione informacje;
- posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- dostrzega niektóre typy błędów językowych;
- przedstawia przy pomocy nauczyciela wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- redaguje z pomocą nauczyciela teksty własne;
- aktywnie słucha wykładu i określa jego tematykę.

Ocena dostateczna (3)

Uczeń:

- ma niepełną wiedzę i podstawowe umiejętności określone w podstawie programowej;
- zna treść i problematykę lektur wskazanych w podstawie programowej;
- czyta ze zrozumieniem tekst literacki i samodzielnie przeprowadza chociaż fragmentaryczną jego interpretację;
- wiąże elementarne fakty w łańcuchy przyczynowo-skutkowe;
- selekcjonuje podstawowe wydarzenia literackie;
- przyporządkowuje wcześniej poznany tekst kultury (na podstawie konwencji, stylu, obyczaju oraz obrazu kultury materialnej) określonej epoce literackiej;
- odnajduje najważniejsze informacje zawarte w kilku źródłach pisanych, dokonuje ich wspólnej analizy porównawczej;

- wykorzystuje znalezione informacje;
- przeprowadza analizę źródeł informacji;
- posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- dostrzega różne typy błędów językowych;
- przedstawia wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- redaguje teksty własne i cudze;
- aktywnie słucha wykładu i potrafi go streścić;
- odróżnia fakty od opinii.

Ocena dobra (4)

Uczeń:

- ma podstawową wiedzę i umiejętności określone w podstawie programowej, posługuje się nimi w typowych sytuacjach;
- dobrze zna treść i problematykę lektur wskazanych w podstawie programowej;
- czyta ze zrozumieniem tekst literacki i interpretuje go;
- sprawnie wiąże fakty w łańcuchy przyczynowo-skutkowe;
- hierarchizuje pod względem stopnia ważności wydarzenia literackie;
- rozpoznaje (na podstawie konwencji, stylu, obyczaju oraz obrazu kultury materialnej) czas powstania wskazanego tekstu kultury oraz określa jego powiązania z kontekstem historycznym;
- samodzielnie dokonuje analizy wskazanego tekstu kultury;
- znajduje i porównuje informacje zawarte w różnych (nie tylko pisanych) źródłach;
- przeprowadza krytyczną analizę źródeł informacji;
- sprawnie posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;
- określa podstawowe funkcje tekstów (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);
- samodzielnie przedstawia wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- sprawnie redaguje teksty własne i cudze;

- aktywnie słucha wykładu, potrafi go streścić, w punktach zapisać najważniejsze tezy;
- odróżnia fakty od opinii, tworzy własne opinie.

Ocena bardzo dobra (5)

Uczeń:

- ma pełną wiedzę i umiejętności określone w podstawie programowej, posługuje się nimi w różnych sytuacjach problemowych;
- szczegółowo zna treść i problematykę lektur wskazanych w podstawie programowej;
- czyta ze zrozumieniem tekst literacki i samodzielnie go interpretuje;
- sprawnie wiąże fakty w łańcuchy przyczynowo-skutkowe i wyciąga wnioski;
- hierarchizuje pod względem stopnia ważności wydarzenia literackie, uzasadnia swój wybór;
- sprawnie podaje (na podstawie konwencji, stylu, obyczaju oraz obrazu kultury materialnej) czas powstania wskazanego tekstu kultury oraz jego powiązania z kontekstami: historycznym, filozoficznym i artystycznym;
- samodzielnie dokonuje analizy i interpretacji określonego tekstu kultury;
- odszukuje i porównuje dane zawarte w różnych (nie tylko pisanych) źródłach, samodzielnie je interpretuje;
- zauważa rozmaite interpretacje tekstów kultury;
- samodzielnie ocenia wydarzenia kulturalne;
- przeprowadza krytyczną analizę źródeł informacji;
- sprawnie posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi, rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;
- określa funkcje tekstów (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną, poznawczą, komunikacyjną i społeczną);
- samodzielnie przedstawia wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej;
- sprawnie redaguje teksty własne i cudze;

- aktywnie słucha wykładu, potrafi go streścić, w punktach zapisać najważniejsze tezy;
- odróżnia fakty od opinii, tworzy własne opinie i konfrontuje je z innymi poglądami;
- aktywnie wykorzystuje swoją wiedzę na lekcji.

Ocena celująca (6)

Uczeń:

- ma wiedzę i umiejętności wykraczające poza podstawę programową, posługuje się nimi w różnych trudnych sytuacjach problemowych;
- szczegółowo zna treść i problematykę lektur wskazanych w podstawie programowej;
- czyta ze zrozumieniem trudny tekst literacki i samodzielnie go interpretuje;
- sprawnie wiąże fakty w łańcuchy przyczynowo-skutkowe i wyciąga wnioski;
- hierarchizuje pod względem stopnia ważności wydarzenia literackie, uzasadnia swój wybór;
- bezbłędnie podaje (na podstawie konwencji, stylu, obyczaju oraz obrazu kultury materialnej) czas powstania wskazanego tekstu kultury oraz jego powiązania z kontekstami: historycznym, filozoficznym i artystycznym;
- zauważa rozmaite interpretacje tekstów kultury i je ocenia;
- samodzielnie dokonuje wnikliwej analizy i interpretacji wskazanego tekstu kultury;
- zna literaturę dotyczącą sztuki i wydarzeń kulturalnych, stosuje tę wiedzę w różnych sytuacjach problemowych;
- odnajduje i porównuje dane zawarte w różnych (nie tylko pisanych) źródłach, samodzielnie je interpretuje;
- przeprowadza krytyczną analizę źródeł informacji;
- sprawnie posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi, rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;

- określa funkcje tekstów (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną, poznawczą, komunikacyjną i społeczną);
- samodzielnie przedstawia wyniki swojej pracy w formie ustnej i pisemnej, stosując zróżnicowane formy wypowiedzi;
- sprawnie redaguje teksty własne i cudze;
- aktywnie słucha wykładu, potrafi go streścić, w punktach zapisać najważniejsze tezy i ich uzasadnienie;
- odróżnia fakty od opinii, tworzy własne opinie i konfrontuje je z innymi poglądami, wyciąga wnioski;
- samodzielnie rozwija swoje zainteresowania;
- potrafi swoją wiedzą zainteresować innych;
- aktywnie wykorzystuje swoją wiedzę na lekcji i na zajęciach pozaszkolnych.

Ocena pozwala stawiać diagnozy, określać poziom przyswojenia wiedzy oraz umiejętności wymienionych w podstawie programowej, wskazywać niedociągnięcia i braki oraz sposoby ich uzupełnienia. Pełni więc funkcję zarówno dydaktyczną, jak i wychowawczą. Powinna być zatem rzetelna oraz – przede wszystkim – jawna. Ma mobilizować uczniów do poszerzania już zdobytej wiedzy, a także do opanowywania nowych umiejętności.

Nauczyciel, by był wiarygodny, jest zobowiązany ustalić jasne kryteria oceniania, przekazać je uczniom i – w razie wątpliwości – przedstawić dodatkowe wyjaśnienia.

Ocenić mogą podlegać:

- praca klasowa,
- test,
- sprawdzian,
- kartkówka,
- pisemna praca domowa,
- referat,
- odpowiedź ustna,
- udział w dyskusji,
- praca samodzielna na lekcji,

- praca w grupach na lekcji,
- ćwiczenia i zadania praktyczne,
- prezentacje,
- udział w projektach,
- aktywność na zajęciach szkolnych i pozaszkolnych,
- wykonanie pomocy dydaktycznych.

Przy wystawianiu oceny końcowej powinny być uwzględnione następujące elementy:

- wiedza,
- umiejętności,
- aktywność,
- samodzielność,
- zaangażowanie,
- systematyczność.

VII. Materiały dydaktyczne

Program *Ponad słowami* wyznacza kierunki i sposoby nauczania. Realizacją przedstawionej koncepcji jest seria podręczników pod tym samym tytułem, które w harmonijny sposób łączą kształcenie literackie, kulturowe i językowe. Charakteryzują się przejrzystym, blokowym układem treści. W każdym rozdziale poświęconym danej epoce w dziejach literatury pojawia się pięć bloków pełniących określone funkcje, a ich regularna powtarzalność organizuje proces zdobywania oraz przyswajania wymaganej wiedzy i umiejętności, odpowiednio do możliwości poznawczych uczniów.

Blok 1. O EPOCE – najważniejsze informacje dotyczące nazwy, ram czasowych, tła historycznego, myśli filozoficznej oraz dokonań artystycznych danej epoki, uporządkowane w ramach kontekstu historycznego, kontekstu filozoficznego i kontekstu artystycznego. Ta część podręcznika ma za zadanie pomóc uczniowi w kształceniu umiejętności wykorzystania wiedzy o kontekstach kulturowych w interpretacji tekstów literackich.

Blok 2. TEKSTY Z EPOKI – utwory literackie lub ich reprezentatywne fragmenty ukazujące twórczość danego okresu historii literatury. Wybór tekstów podyktowany jest przede wszystkim wytycznymi podstawy programowej, a także koniecznością przedstawienia spójnego, całościowego obrazu dokonań literackich omawianej epoki.

Blok 3. **NAUKA O JĘZYKU** – zagadnienia językowe wskazane w podstawie programowej powiązane z omawianą epoką.

Podsumowanie wiadomości

- dwa teksty prezentujące odmienne opinie na temat epoki
- mapa myśli systematyzująca poznane zagadnienia
- polecenia sprawdzające zdobytą wiedzę

Blok 4. **NAWIĄZANIA** – współczesne teksty literackie (w tym takie, po które uczniowie sami chętnie sięgają), krytycznoliterackie, eseje, dzieła sztuki, filmy odnoszące się do tekstów z epoki. Celem tej części podręcznika jest pokazanie uczniowi powiązań intertekstualnych między literaturą dawną a współczesną oraz dialogowości kultury różnych epok, a także zapoznanie go z tekstami kultury innymi niż literackie.

Blok 5. **ĆWICZENIE UMIEJĘTNOŚCI** – zadania kształcące umiejętności wskazane w podstawie programowej, wymagane na maturze pisemnej i ustnej, tematycznie odwołujące się do epoki. W klasie pierwszej uczeń ma do dyspozycji większą liczbę wskazówek i ćwiczeń cząstkowych prowadzących go do wykonania poszczególnych zadań. W kolejnych klasach zakładane jest stopniowe ograniczenie poleceń pomocniczych na rzecz coraz większej samodzielności ucznia (wraz z rozwojem jego umiejętności).

Według opisanego wyżej schematu będą konsekwentnie przekazywane treści nauczania (wyszczególnione przez podstawę programową) w kolejnych częściach serii: klasa 1 – starożytność, średniowiecze (część 1); renesans, barok, oświecenie (część 2); klasa 2 – romantyzm, pozytywizm (część 1); Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne (część 2); klasa 3 – wojna i okupacja, współczesność.

Inne elementy serii *Ponad słowami* to:

- aplikacja *Matura-ROM* z kodem dostępu dołączonym do podręcznika – zbiór zadań pozwalających przygotować się do klasówek z kolejnych epok literackich, a jednocześnie kształcących umiejętności sprawdzane na maturze.
- *e-obudowa* – zbiór materiałów z możliwością edycji niezbędnych do prowadzenia lekcji, m.in.: szczegółowy plan pracy, scenariusze lekcji z kartami pracy, test diagnozujący, sprawdziany i wiele innych.
- *Opracowania lektur z multimediami* – ciekawe materiały do wybranych tekstów wymienionych w podstawie programowej, np.: kartkówki z treści lektury, propozycje zagadnień do omówienia z wykorzystaniem technik aktywizujących

i kart pracy, test podsumowujący z kluczem odpowiedzi, fragmenty filmów i spektakli teatralnych, prezentacje PowerPoint.

- aplikacja *Podręcznik multimedialny dla Nauczyciela (multibook)* – elektroniczna wersja podręcznika wzbogacona o przydatne na lekcji materiały audiowizualne: reprodukcje dzieł sztuki, wzorcowe recytacje utworów, fragmenty filmów edukacyjnych, dokumentalnych, fabularnych i spektakli teatralnych, tematyczne prezentacje PowerPoint.
- *Maturalne karty pracy* – teksty z ćwiczeniami na czytanie ze zrozumieniem, opracowane na wzór pierwszej części arkusza egzaminacyjnego egzaminu, przeznaczone do pracy z wybranymi tekstami z podręcznika.
- *Biuletyny Internetowe* – informacje o działaniach wydawnictwa i przydatne w codziennej pracy materiały dydaktyczne przesyłane za pośrednictwem poczty elektronicznej.

Serię *Ponad słowami* uzupełniają publikacje *Teraz matura* wspierające przygotowania do egzaminu maturalnego.

- *Vademecum z zadaniami. Poziom podstawowy* – praktyczne informacje, jak zdać poszczególne części matury; kompletna, czytelnie przedstawiona wiedza z gimnazjum i liceum; rzeczowe, uporządkowane powtórki z lektur; wszystkie typy zadań maturalnych; informacje dotyczące odbioru tekstów ikonicznych – schematy analizy i interpretacji tekstów kultury.
- *Vademecum z zadaniami. Poziom rozszerzony* – dokładne omówienie typów zadań dla poziomu podstawowego i rozszerzonego, opracowanie wszystkich lektur dostosowane do treści podstawy programowej dla zakresu rozszerzonego, pogłębione omówienie zagadnień z poszczególnych działów, zadania maturalne wraz z modelowymi rozwiązaniami i kryteriami oceny umożliwiające samodzielne ćwiczenie umiejętności wymaganych na maturze.
- *Zadania i arkusze maturalne* – praktyczne wskazówki, jak zbudować wypowiedź ustną, rozwiązać tekst czy napisać wypracowanie; przykładowe rozwiązania zadań maturalnych z komentarzami; zadania krok po kroku do samodzielnej realizacji; kompletne arkusze maturalne wraz z modelowymi rozwiązaniami.

- *Tuż przed egzaminem. Pisanie rozprawki* – rozbudowany samouczek pokazujący kolejne czynności prowadzące do napisania rozprawki z tezą lub hipotezą, przykładowe realizacje rozprawek, zadania krok po kroku pozwalające wyćwiczyć umiejętności cząstkowe, opracowania lektur obowiązkowych dostarczające treści merytorycznych niezbędnych do napisania rozprawki.
- Portal *terazmatura.pl* – zawiera m.in.: w strefie nauczyciela – wszystkie informacje dotyczące matury, kalendarium wydarzeń ważnych dla nauczanego przedmiotu, bieżące komunikaty MEN i CKE, materiały dydaktyczne z możliwością filtrowania i dostęp do treści ze strony dlaNauczyciela.pl, informator maturalny ze wskazówkami dotyczącymi matury zebranych w jednym miejscu, informacje o programie diagnoza PRZED MATURĄ z możliwością zgłoszenia szkoły do próbnej matury z Nową Erą, generator testów; w strefie ucznia – informacje o przebiegu egzaminu, zadania maturalne, słownik terminów, dokumenty do pobrania, praktyczne porady, wyszukiwarke kierunków studiów i policealnych szkół językowych, zadania maturalne, testy, charakterystykę najważniejszych lektur, słownik motywów literackich.

Załącznik

LEKTURY

– zestawienie pozycji zawartych w obecnej i nowej podstawie programowej dla liceum i technikum oraz nowej podstawie programowej dla gimnazjum

* autorów i utworów oznaczonych gwiazdką nie można pominąć

LO – obecna podstawa programowa	LO – nowa podstawa programowa	Gimnazjum – nowa podstawa programowa
ZAKRES PODSTAWOWY		
Sofokles <i>Król Edyp</i>	Sofokles <i>Antygona</i> lub <i>Król Edyp</i>	
Horacy – wybór pieśni	ZAKRES ROZSZERZONY	
		Homer <i>Iliada</i> i <i>Odyseja</i> lub Jan Parandowski <i>Przygody Odyseusza</i>
	Biblia – wybrane psalmy	
	Biblia – fragmenty Pieśni nad Pieśniami	
	Biblia – fragmenty Księgi Hioba	
	Biblia – fragmenty Apokalipsy św. Jana	
	wybór mitów	wybrane mity greckie
<i>Bogurodzica</i>	* <i>Bogurodzica</i>	
	<i>Lament świętokrzyski</i>	
		<i>Pieśń o Rolandzie</i>
	<i>Dzieje Tristana i Izoldy</i>	
		*Jan Kochanowski – wybrane fraszki
Jan Kochanowski – pieśni (wybór)	*Jan Kochanowski – wybrane pieśni	
Jan Kochanowski – treny (wybór)	*Jan Kochanowski – wybrane treny (inne niż w gimnazjum)	*Jan Kochanowski <i>Treny</i> (V, VII, VIII)
	*Jan Kochanowski – psalm	
	Mikołaj Sęp Szarzyński – wybrane sonety	
William Szekspir <i>Makbet</i>	William Szekspir <i>Makbet</i> lub <i>Hamlet</i>	William Szekspir <i>Romeo i Julia</i>
poezja baroku (wybór)	ZAKRES ROZSZERZONY	
Piotr Skarga <i>Kazania sejmowe</i> (wybór)		
	Jan Chryzostom Pasek <i>Pamiętniki</i>	
	Miguel de Cervantes <i>Przemysłny szlachcic</i> <i>Don Kichote z La Manchy</i>	
Molier <i>Świętoszek</i>		Molier <i>Świętoszek</i> lub <i>Skąpiec</i>
		*Ignacy Krasicki – wybrane bajki
Ignacy Krasicki <i>Hymn do miłości Ojczyzny</i>		
Ignacy Krasicki – satyry	Ignacy Krasicki – wybrana	

(wybór)	satyra lub <i>Monachomachia</i>	
Ignacy Krasicki – liryki (wybór)		
Stanisław Staszic <i>Przestrogi dla Polski</i> (fragmenty)		
Johann Wolfgang Goethe <i>Cierpienia młodego Wertera</i>		
wybór poezji romantycznej (w tym utwory Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Cypriana Norwida)	Adam Mickiewicz – wybrane sonety i inne wiersze (w tym <i>Romantyczność</i>) Juliusz Słowacki – wybrane wiersze Cyprian Norwid – wybrane wiersze	
		Adam Mickiewicz <i>Reduta Orzona</i>
		Adam Mickiewicz – wybrana ballada
Adam Mickiewicz <i>Konrad Wallenrod</i>		
Adam Mickiewicz <i>Pan Tadeusz</i>	Adam Mickiewicz <i>*Pan Tadeusz</i>	
		Adam Mickiewicz <i>*Dziady cz. II</i>
Adam Mickiewicz <i>Dziady cz. III</i>	Adam Mickiewicz <i>*Dziady cz. III</i>	
	Adam Mickiewicz <i>Dziady cz. IV</i>	
Juliusz Słowacki <i>Kordian</i>	Juliusz Słowacki <i>Kordian</i>	
		Juliusz Słowacki <i>Balladyna</i>
Zygmunt Krasiński <i>Nie-Boska komedia</i> (wybrane sceny)	ZAKRES ROZSZERZONY	
Zygmunt Krasiński – listy (wybór)		
		Aleksander Fredro <i>*Zemsta</i>
Daniel Defoe <i>Przypadki Robinsona Crusoe</i>		
Fiodor Dostojewski <i>Zbrodnia i kara</i>	Fiodor Dostojewski – wybrany utwór (np. <i>Zbrodnia i kara, Łagodna</i>)	
		Bolesław Prus lub Eliza Orzeszkowa – wybrana nowela
Bolesław Prus <i>Lalka</i>	Bolesław Prus <i>*Lalka</i>	
Eliza Orzeszkowa <i>Nad Niemnem</i>		
Henryk Sienkiewicz <i>Quo vadis</i> i <i>Potop</i>		*Henryk Sienkiewicz – wybrana powieść historyczna (<i>Quo vadis, Krzyżacy</i> lub <i>Potop</i>)
	Joseph Conrad <i>Jądro ciemności</i>	

Joseph Conrad <i>Lord Jim</i>		
wybór poezji młodopolskiej	Jan Kasprówic, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff – wybrane wiersze	
Stanisław Wyspiański <i>Wesele</i>	Stanisław Wyspiański * <i>Wesele</i>	
Władysław Reymont <i>Chłopi</i> , tom I: <i>Jesień</i>	Władysław Reymont <i>Chłopi</i> , tom I: <i>Jesień</i>	
Stefan Żeromski <i>Ludzie bezdomni</i> i <i>Przedwiośnie</i>	Stefan Żeromski – wybrany utwór (<i>Ludzie bezdomni</i> , <i>Wierna rzeka</i> , <i>Echa leśne</i> lub <i>Przedwiośnie</i>)	
Maria Dąbrowska <i>Noce i dzień</i>		
	Jarosław Iwaszkiewicz – wybrane opowiadanie	
Bruno Schulz <i>Sklepy cynamonowe</i> (wybrane opowiadania)	*Bruno Schulz – wybrane opowiadanie	
Witold Gombrowicz <i>Ferdydurke</i>	Witold Gombrowicz * <i>Ferdydurke</i>	
Zofia Nałkowska <i>Granica</i>	wybrana powieść polska z XX lub XXI w. (np. Marii Kuncewiczowej <i>Cudzoziemka</i> , Zofii Nałkowskiej <i>Granica</i> , Józefa Mackiewicza <i>Droga donikąd</i> , Stanisława Lema <i>Solaris</i> , Juliana Strykowskiego <i>Austeria</i> , Tadeusza Konwickiego <i>Kronika wypadków miłosnych</i>)	
Clive Staples Lewis <i>Listy starego diabła do młodego</i>		
	wybrana powieść światowa z XX lub XXI w. (np. Franza Kafki <i>Proces</i> , Alberta Camusa <i>Dżuma</i> , George’a Orwella <i>Rok 1984</i> , Isaaca Bashevisa Singera <i>Sztukmistrz z Lublina</i> , Gabriela Garcii Marqueza <i>Sto lat samotności</i> , Umberta Eco <i>Imię róży</i>)	wybrane opowiadanie z literatury światowej XX w. (inne niż wskazane wyżej) wybrana powieść współczesna z literatury polskiej i światowej (inna niż wskazana wyżej)
George Orwell <i>Folwark zwierzęcy</i>		
		Sławomir Mrozek – wybrane opowiadanie
Sławomir Mrozek <i>Tango</i>	wybrany dramat dwudziestowieczny z literatury polskiej (np. Stanisława Ignacego Witkiewicza, Sławomira Mrożka lub Tadeusza Różewicza)	

Zofia Kossak-Szczucka <i>Pożoga</i>		
		utwór podejmujący problematykę Holocaustu, np. wybrane opowiadanie Idy Fink
		Aleksander Kamiński <i>Kamienie na szaniec</i> lub Arkady Fiedler <i>Dywizjon 303</i>
Tadeusz Borowski <i>Pożegnanie z Marią</i> (wybrane opowiadania)	Tadeusz Borowski – wybrane opowiadanie	
Gustaw Herling-Grudziński <i>Inny świat</i>	Gustaw Herling-Grudziński <i>Inny świat</i>	
	Irit Amiel – wybrane opowiadanie z tomu <i>Osmaleni</i> lub Hanna Krall <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	
wybór poezji XX w. (w tym utwory Bolesława Leśmiana, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Czesława Miłosza, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Tadeusza Różewicza, Mirona Białoszewskiego, Wisławy Szymborskiej, Stanisława Barańczaka, ks. Jana Twardowskiego)	Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Julian Przyboś, Józef Czechowicz, Konstanty Ildefons Gałczyński – wybrane wiersze Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Różewicz, Czesław Miłosz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, Ewa Lipska, Adam Zagajewski, Stanisław Barańczak – wybrane wiersze Miron Białoszewski – wybrane utwory	wybrane wiersze następujących poetów XX w.: Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Kazimierz Wierzyński, Julian Tuwim, Czesław Miłosz, ks. Jan Twardowski, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert Konstanty Ildefons Gałczyński – wybrane utwory Miron Białoszewski <i>Pamiętnik z powstania warszawskiego</i>
Jan Paweł II <i>Pamięć i tożsamość</i>		
Ryszard Kapuściński <i>Cesarz</i>		Ryszard Kapuściński – wybrany utwór
	Ryszard Kapuściński <i>Podróże z Herodotem</i>	
abp Kazimierz Majdański <i>Będziecie moimi świadkami...</i> lub kard. Stefan Wyszyński <i>Zapiski więzienne</i>		
inne wybrane fragmenty prozy dokumentalnej (reportaż, dziennik, pamiętnik) i eseistycznej	ZAKRES ROZSZERZONY	
		Antoine de Saint-Exupéry <i>Mały Książę</i>
teksty kultury (adaptacje)	wybrane filmy z twórczości	

filmowe powieści i inne filmy, spektakle teatralne, utwory muzyczne, obrazy, słuchowiska, programy telewizyjne, teksty prasowe)	polskich reżyserów (np. Krzysztofa Kieślowskiego, Andrzeja Munka, Andrzeja Wajdy, Krzysztofa Zanussiego)	
	homilia Jana Pawła II wygłoszona 2 czerwca 1979 r. w Warszawie na Placu Zwycięstwa (Piłsudskiego) – nagranie telewizyjne	
ZAKRES ROZSZERZONY		
	Horacy – wybrane liryki	
	wybrany esej Mieczysława Jastruna lub Zygmunta Kubiaka poświęcony kulturze antycznej	
Platon <i>Obrona Sokratesa</i>		
	Biblia (fragmenty Starego i Nowego Testamentu jako konteksty interpretacyjne dla lektury dzieł z innych epok)	Biblia (opis stworzenia świata i człowieka z Księgi Rodzaju, przypowieść ewangeliczna, hymn św. Pawła o miłości)
Św. Augustyn <i>Wyznania</i> (fragmenty)		
Jan Kochanowski <i>Treny</i>	Jan Kochanowski <i>Treny</i> (jako cykl poetycki)	
Dante Alighieri <i>Boska Komedia</i> (fragmenty <i>Piekle</i>)	Dante Alighieri <i>Boska komedia</i>	
	poezja barokowa (np. Daniel Naborowski, Jan Andrzej Morsztyn)	
Henryk Rzewuski <i>Pamiętki Soplicy</i> (wybór)		
	Johann Wolfgang Goethe <i>Faust</i>	
	wybrany wiersz z romantycznej poezji europejskiej	
wybrany dramat romantyczny Juliusza Słowackiego lub Zygmunta Krasińskiego	Juliusz Słowacki <i>Kordian</i> lub <i>Fantazy</i> Zygmunt Krasiński <i>Nie-Boska Komedia</i>	
Michał Bułhakow <i>Mistrz i Małgorzata</i>	Michał Bułhakow <i>Mistrz i Małgorzata</i>	
Maria Kuncewiczowa <i>Cudzoziemka</i>		
	realistyczna lub naturalistyczna powieść europejska (np. Honoré de Balzac <i>Ojciec Goriot</i> , Emil Zola <i>Nana</i> lub Gustaw Flaubert <i>Pani Bovary</i>)	
Stanisław Ignacy Witkiewicz <i>Szewcy</i> (fragmenty)	Stanisław Ignacy Witkiewicz <i>Szewcy</i>	

wybrany utwór polskich pisarzy emigracyjnych (Andrzeja Bobkowskiego, Witolda Gombrowicza i Józefa Mackiewicza)		
Franz Kafka <i>Proces</i>		
Włodzimierz Odojewski <i>Zasypie wszystko, zawieje</i>		
	Gustaw Herling-Grudziński – wybrane opowiadanie	
Wiesław Myśliwski <i>Kamień na kamieniu</i> lub Antoni Libera <i>Madame</i>		
Hanna Malewska <i>Sir Tomasz More odmawia</i>		
	Czesław Miłosz – wybrany esej	
	Zbigniew Herbert – wybrany esej	
	inny esej autora polskiego (np. Kazimierza Wyki, Jana Błońskiego, Marii Janion, Leszka Kołakowskiego, ks. Józefa Tischnera, Jarosława Marka Rymkiewicza, Jerzego Stempowskiego)	
	wybrany reportaż autora polskiego (np. Ryszarda Kapuścińskiego, Krzysztofa Kąkolewskiego, Hanny Krall, Henryka Grynberga)	
	dziennik (np. Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej, Jarosława Iwaszkiewicza, Witolda Gombrowicza)	
	Jan Paweł II <i>Tryptyk rzymski</i>	
	wybrane wiersze dwudziestowiecznych poetów polskich (innych niż wymienieni na poziomie podstawowym)	
zaproponowany przez uczniów i nauczyciela utwór literatury polskiej, europejskiej lub światowej	wybrana powieść lub zbiór opowiadań z XX lub XXI w. (np. Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej, Marii Kuncewiczowej, Józefa Wittlina, Józefa Mackiewicza, Juliana Strykowski, Andrzeja Kuśniewicza, Tadeusza Konwickiego, Stanisława Lema, Wiesława	Stanisław Lem – wybrane opowiadanie

	<p>Myśliwskiego, Marka Nowakowskiego, Jerzego Pilcha, Olgi Tokarczuk, Stefana Chwina, Pawła Huellego)</p> <p>wybrana powieść (lub zbiory opowiadań) dwudziestowiecznych autorów z literatury światowej (np. Franza Kafki, Thomasa Manna, Vladimira Nabokova, Alberta Camusa, Isaaca Bashevisa Singera, Johna Steinbecka, Kurta Vonneguta, Gabriela Garcii Marqueza, Güntera Grassa, Umberta Eco, Milana Kundery)</p>	
	<p>wybrane filmy z klasyki kinematografii światowej (np. Ingmara Bergmana, Charlie Chaplina, Federica Felliniego, Akiry Kurosawy, Andrieja Tarkowskiego, Orsona Wellesa)</p>	
	<p>spektakle teatralne (w tym Teatru TV) – przynajmniej jeden w roku</p>	
	<p>stała lektura gazety codziennej, tygodnika opinii, miesięcznika i kwartalnika</p>	